

J E Z I K *in* lovstvo

PP800864

V S E B I N A

Razprave in članki	3	<u>Igor Saksida</u> <i>Književni interesi otrok in didaktična gradiva pri pouku v drugem razredu osnovne šole</i>
	21	<u>Tone Smolej</u> <i>Cankar kot sprejemnik Zolajevega romana L'Oeuvre</i>
Metodične izkušnje	31	<u>Jožica Jožef - Beg</u> <i>Učbenik pri pouku književnosti v dveletnih poklicnih šolah</i>
Poskusi branja	40	<u>Miha Rubin</u> <i>Drago Jančar: Posmehljivo poželenje</i>
Predstavljamo se	45	<u>Jana Zemljarič Miklavčič</u> <i>Kratka predstavitev tečajev slovenščine kot drugega jezika</i>
Poročilo	46	<u>Tomaž Sajovic</u> <i>Trideseto srečanje mladih raziskovalcev Slovenije</i>

Jezik in slovstvo

Letnik XLII, številka 1
Ljubljana, oktober 1996/97

ISSN 0021-6933

Časopis izhaja mesečno od oktobra do junija (8 števil)

Izdaja: Slavistično društvo Slovenije

Uredniški odbor: Tomaž Sajovic (glavni in odgovorni urednik), Marko Juvan, Miha Javornik, Irena Novak - Popov (slovstvena zgodovina), Marja Bešter, Alenka Šivic - Dular (jezikoslovje), Boža Krakar - Vogel, Mojca Poznanovič (didaktika jezika in književnosti)

Predsednica časopisnega sveta: Helga Glušič

Tehnični urednik: Samo Bertonec

Oprema naslovnice: Samo Lapajne

Računalniška priprava: BBert grafika, Resljeva 4, Ljubljana

Tisk: VB&S d.o.o., Milana Majcna 4, Ljubljana

Naslov uredništva: Jezik in slovstvo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naročila sprejema uredništvo JiS. Letna naročnina je 2000 SIT, cena posamezne številke 350 SIT, cena dvojne številke 450 SIT. Za dijake in študente, ki dobijo revijo pri poverjenikih, je letna naročnina 1000 SIT. Letna naročnina za evropske države je 22 DEM, za neevropske države pa 28 DEM.

Naklada 2000 izvodov.

Revijo gmotno podpirajo Ministrstvo za kulturo RS, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Po mnenju Ministrstva za informiranje RS, št. 23/187-92, z dne 18. 3. 1992, sodi revija med proizvode informativnega značaja, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

JEZIK IN SLOVSTVO

*Letnik XLII
Ljubljana 1996/97*

Izdalo Slavistično društvo Slovenije — Uredništvo revije Jezik in slovstvo, 1000 Ljubljana, Aškerčeva 2 — Računalniška priprava: Branka Bertoncelj - BBert grafika, Resljeva 4, 1000 Ljubljana — Tisk: VB&S d.o.o., Milana Majcna 4, 1000 Ljubljana — Oprema naslovnice: Samo Lapajne — Revija izhaja od oktobra 1996 do junija 1997 (osem številok) — Glavni in odgovorni urednik: Tomaž Sajovic — Uredniški odbor: Miha Javornik, Irena Novak - Popov (slovstvena zgodovina), Erika Kržišnik, Alenka Šivic - Dular (jezikoslovje), Boža Krakar - Vogel, Mojca Poznanovič (didaktika jezika in književnosti), Samo Bertoncelj (tehnični urednik).

Gradivo

Matjaž Kmecl	Predlog učnega načrta za slovenščino v prvem triletju osnovne šole	183
Matjaž Kmecl	Predlog učnega načrta za pouk slovenščine v drugem triletju osnovne šole	350

Iz moje delavnice

Irena Grčar	Ihanov ritem absurdnosti	249
-------------	--------------------------	-----

Metodične izkušnje

Dragica Debeljak	Lažje na maturi	339
Jožica Jožef - Beg	Učbenik pri pouku književnosti v dvehletnih poklicnih šolah	31
Martina Picek	Povezava med bralnimi sposobnostmi in sporočanjškimi možnostmi učencev 5. razreda OŠ Bršljin	97

Ocene in poročila

Ina Ferbežar	Imaš idejo? Povej (jo) naprej!	321
Boža Krakar - Vogel	Potovanje besed k novim izzivom	119
Vida Medved - Udovič	Metka Kordigel: Mladinska literatura, otroci in učitelji	201

Odmevi

Pavel Apovnik, Ludvik Karničar	Zagovor »obdolžencev« P. A. in L. K. pred jezikovnim sodnikom	112
Janez Dular	Uredništvu revije Jezik in slovstvo	206

Poročila in obvestila Slavističnega društva Slovenije

Zoltan Jan	Strokovno posvetovanje Slavističnega društva Slovenije 1997 o Janku Kersniku in njegovem času	129
	Občni zbor Slavističnega društva Slovenije	122
	Obvestilo članom Slavističnega društva Slovenije (O lektoriranju)	130

Poročilo

Tomaž Sajovic	Trideseto srečanje mladih raziskovalcev Slovenije	46
---------------	---	----

Poskusi branja

Miha Rubin	Drago Jančar: Posmehljivo poželenje	40
------------	-------------------------------------	----

Predstavljamo se

Jana Zemljarič Miklavčič	Kratka predstavitev tečajev slovenščine kot drugega jezika	45
--------------------------	--	----

Razprave in članki

Vanda Babič	Vzhodnoslovanizacija hrvaških glagolskih liturgičnih knjig v 17. in 18. stoletju	55
Ljubica Črnivec	Pouk slovenščine kot tujega jezika	259
Tomaž Erjavec	Računalniške zbirke besedil	81
Ina Ferbežar	Jezikovno testiranje na tečajih slovenščine kot drugega/tujega jezika	279

Polona Gantar	Skladenjska in pomenskosestavinska tipologija glagolskih in prislovnih rekel	237
Mihaela Koletnik	Glasoslovna in oblikoslovna podoba govora v Črenjševcih	73
Metka Kordigel	Književna vzgoja v vrtcu ali česa naj se o književnosti naučijo otroci v otroškem vrtcu	147
Boža Krakar - Vogel	Načela prenove pouka književnosti v predmaturitetnih programih	171
Simona Kranjc	Slovenščina v vrtcu	135
Simona Kranjc	Govorjeni diskurz	307
Andreja Markovič, Nataša Pirih	Seminar in delavnica 'Tujejezično učbeniško gradivo in aplikacija na slovenščino'	293
Irena Novak - Popov	Prispevek k analizi metafore v sonetu postmodernizma	215
Tomaž Sajovic	Prešeren, historizem in argumentacija	229
Igor Saksida	Književni interesi otrok in didaktična gradiva pri pouku v drugem razredu osnovne šole	3
Igor Saksida	Nekaj misli o strukturi učniških besedil — slovenščina	159
Tone Smolej	Cankar kot sprejemnik Zolajevega romana L'Oeuvre	21
Andrej Šurla	Minilo je sedemdeset let od izida Jarčeve zbirke Človek in noč	327

Igor Saksida

UDK 372.880.163.6:377.882:373.32(497.4)

Filozofska fakuleta v Ljubljani

Književni interesi otrok in didaktična gradiva pri pouku v drugem razredu osnovne šole

Analiza vprašalnikov¹

0 Projekt za prenovu slovenščine je na zaključku šolskega leta 1995/96 že organiziral prvi izobraževalni in evalvacijski seminar, namenjen učiteljem bodočega novega prvega triletja. Seminar ni bil le predstavitev obsežnega gradiva, ki je nastalo v okviru *Projekta za prenovu pouka slovenščine*, pač pa je bil odlična priložnost, da sodelavci podprojekta za pouk književnosti v osnovni šoli dobijo nekaj konkretnih podatkov o književnih interesih otrok ter o gradivih in književnodidaktičnih načelih, ki so povezana s poukom književnosti v drugem razredu sedanje osnovne šole (bodočem sklepnem razredu prve triade). Učiteljice ter učenke in učenci so se na vprašalnik dobro odzvali: sodelavci projekta so dobili 19 vprašalnikov z odgovori učiteljic in 238 vprašalnikov z odgovori učenk/učencev. Rezultati, ki jih prikazuje ta prispevek, bodo pomemben pripomoček pri oblikovanju vsebinsko-ciljnega dela predmetnega kurikula/učnika *Slovenščina*, področje *Umetnostna raba jezika*, za prvo triletnje nove osnovne šole.

Članek sledi vprašalniku po vrstnem redu vprašanj in ob njih prikazuje rezultate v razpredelnicah, ki v treh stolpcih prikazujejo naslednje podatke:

- (1.) koliko je vseh odgovorov na vprašanje,
- (2.) kolikokrat je bil obkrožen določen odgovor (alineja) ter
- (3.) izračun deleža odgovora glede na število vseh odgovorov (v %).

Pri nekaterih vprašanjih so navedeni posebej zanimivi odgovori (kjer je vprašanje dovoljevalo oz. zahtevalo dopolnitev).

V prvem delu so tako analizirani vprašalniki za ugotavljanje književnih interesov otrok, drugi del je analiza vprašalnika za učiteljico, tretji del pa tvorijo sklepi in smernice za oblikovanje učnika (kurikula).

1. del: Vprašalnik za ugotavljanje književnih interesov otrok

0 Učiteljicam je bilo poslano naslednje pojasnilo oblikovanosti vprašalnika: *Oblika vprašalnika za otroke je vodeni intervju. Pri tem učitelj/učiteljica bere vprašanja in odgovore (kjer so), učenci*

¹ Za pomoč pri sestavi vprašalnika se najlepše zahvaljujem dr. B. Krakar Vogel, dr. S. Pečjak in g. L. Ratoša.

pa odgovore le obkrožujejo (oz. nekatere zapisujejo). Otrokom je potrebno dati dovolj časa, da si izberejo odgovor(e). Delajo naj karseda samostojno.

Prosim, da otrokom, še preden začnejo reševati vprašalnik, preberete navodilo, nato pa vsa vprašanja. Na naslednje vprašanje preidite šele, ko so vsi otroci izbrali oz. zapisali odgovor(e).

Ker na to navodilo ni bilo pripomb, se da sklepati, da so ga učiteljice upoštevale.

Izpolnjeni vprašalnik je vrnilo 238 otrok, od tega 114 deklic in 124 dečkov. Tako ločevanje je potrebno zato, da se ugotovi morebitna različnost literarnih interesov, ki je pomembna pri vsebinski sestavi učnika; tako npr. učnik za norveščino v razdelku 'književnost' posebej o identifikaciji po spolu: »Učitelj naj bere glasno in naj pri tem izbira književnost, ki bo zanimala tako deklice kot dečke in s katero se bodo lahko oboji identificirali.« (Norwegian, 1987: 142.)

Analiza rezultatov vprašalnika upošteva razliko med odločevalnimi (odgovori so že dani, učenec/učenka izbira med enim odgovorom ali več odgovori) ter dopolnjevalnimi vprašanji (pri teh ni smiselno navesti vseh odgovorov, pač pa le najbolj povedne). Pri dopolnjevalnih vprašanjih, ki so praviloma prinesla veliko različnih odgovorov, je v analizi prikazani rezultat posledica:

- pogostnosti kakega odgovora ter
- ocene ustreznosti in zanimivosti odgovora.

1. Ali doma poslušáš pravljice?

	1			2			3		
	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj
da	113	117	230	102	89	191	90 %	76 %	83 %
ne	113	117	230	11	28	39	10 %	24 %	17 %

Opazno je, da je nekoliko več dečkov (ena četrtnina) odgovorilo, da doma ne poslušajo pravljic, medtem ko doma ne poslušá pravljíc le 10 % deklic. Končni odstotek (83 %) otrok, ki doma poslušá pravljíc, je razmeroma ugoden.

2. Kdo ti pripoveduje ali bere pravljice? (Obkrožiš lahko več odgovorov.)

	1			2			3		
	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj
a) starši (oče, mama)	373	371	744	58	70	128	16 %	19 %	17 %
b) babica, dedek	373	371	744	38	37	75	10 %	10 %	10 %
č) knjižničarka pri urah pravljíc v knjižnici	373	371	744	50	49	99	13 %	13 %	13 %
d) poslušám kasete/plošče	373	371	744	71	72	143	19 %	19 %	19 %
e) gledám videokasete s pravljícami	373	371	744	58	50	108	16 %	14 %	15 %
f) drugo: berem sam(a)	373	371	744	35	31	66	9 %	9 %	9 %
g) drugo: učiteljica (v šoli)	373	371	744	43	46	89	12 %	12 %	12 %

Otroci se s pravljico največkrat srečajo preko slušnega prenosnika (poslušanje kasete — 19 %), zelo pogosto pa je branje/polušanje pravljic v družinskem krogu (starši — 17 %, stari starši — 10 %, drugi sorodniki — 5 %). Zanimivo je, da po rezultatih ankete starši več berejo dečkom kot deklicam. Vpliv na bralno kulturo imajo očitno tudi videokasete (15 %) in ure pravljic v knjižnici (12 %), majhen pa se zdi delež, ki so ga otroci pripisali samobranju (9 %) in glasnemu branju učiteljice (12 %). Tak rezultat je morebiti posledica postavitve obeh kategorij v razdelek f) drugo.

3. Ali ti kdaj preberejo tudi kako pesmico?

	1			2			3		
	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj
a) velikokrat	113	125	238	9	15	24	8 %	12 %	10 %
b) včasih	113	125	238	56	69	125	50 %	55 %	53 %
c) bolj redko	113	125	238	30	28	58	26 %	23 %	24 %
č) nikoli	113	125	238	18	13	31	16 %	10 %	13 %

Najpogostejša odgovora sta včasih (več kot polovica) in bolj redko. »Pozitivni odgovori« a) in b) skupaj presegajo 60 %, kar pomeni, da je branje poezije v družinskem krogu prisotno. Po rezultatih bi lahko sklepali, da starši pesmi več berejo dečkom kot deklicam. Kljub temu povprečni rezultat 10 % za odgovor a) ni dovolj visok, kar kaže na nujnost vzpodbujanja družinskega branja poezije.

4. Ali imaš raje pravljice ali pesmice?

	1			2			3		
	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj
a) pravljice	113	122	235	23	22	45	20 %	18 %	19 %
b) pesmice	113	122	235	11	15	26	10 %	12 %	11 %
c) enako imam rad oboje	113	122	235	79	85	164	70 %	70 %	70 %

To vprašanje je usmerjeno v določitev žanrskih interesov otrok. Rezultati kažejo, da ima velika večina vprašanih rada tako prozo kot poezijo (70 %), bistveno manj otrok ima raje pravljice (19 %) in še manj pesmi (11 %). Dobljeni rezultati se skladajo z rezultati starejše raziskave žanrskih interesov (prim. Rosandić, 1993: 122).

5. V berilu *Hiša, hiška, hiškica* so pravljice in pesmice in igrice. Katere besedilo ti je bilo najbolj všeč?

Odgovori na to vprašanje so pomebni za preverjanje ustreznosti **kanonskih besedil**, tj. »otroške klasike«, in sicer glede na naslovnika teh besedil. Seznam najbolj priljubljenih besedil je v neposredni zvezi z vsebinskim delom učnika (učnega načrta).

Deklice so se med **pesemskimi** besedili največkrat odločile za pesmi S. Makarovič *Čuk na palici* (7) in *Jaz sem jež* (6) ter za *Hudo mravljico* B. Rudolfa (5). Manjkraj so kot najljubše omenjale Župančičevo *Pismo* (2), Grafenauerjevo pesem *Trd oreh* (2) in Stritarjevo *Žabja svatba* (3). Seznam **proznih** besedil je bil obsežnejši, vendar je daleč največ glasov dobila pravljica F. S. Finžgarja *Slamica, bobek in kamenček* (14), sledijo pa ji odlomek *Pika Nogavička*, *Tomaž in Anica* (7), gorenjska narodna *Ribja kraljica* (5) in nesmiselnica T. Ogriza *Roki pripoveduje, kako je obiral sadje* (5), narodna *Kukavica* (5), Kovačičevo besedilo *Tejko zida hišo* (4), *Prekratka cesta* (4) J. Švajncerja, besedila B. Golob *Povodni mož* (4) in M. Stefanović *Miš, ki se je domislila* (4) ter S. Makarovič *Komar Zz* (4), ostala besedila pa so dobila manj glasov (*Prvi šolski dan*, *Gumbek*, *Hiša*, *Marsovečki hočejo na zemljo*, *Ko sem bil majhen*, *Ko sem se kisal*, *Miška mu ni odgriznila noska*, *Prvi izlet*, *Sonce me je poljubilo*). Med **dramskimi** besedili sta najbolj priljubljena prizorčka *Kako*

se je mucek naučil mijavkati (4) in *Očistimo potoček* (4). Ti rezultati dopuščajo sklep, da so književni interesi deklic v tem obdobju še povezani s pravljčno tematiko (*Slamica, bobek in kamenček, Ribja kraljica, Kukavica*), da pa se pojavlja tudi že interes po književnosti z vrstniško literarno osebo (*Prekratka cesta, Pika Nogavička, Tomaž in Anica* — domišljijško in vrstniško besedilo).

Dečki so se med pesmimi najpogosteje odločili za *Hudo mravljico* B. Rudolfa (11), pesmi S. Makarovič *Čuk na palici* (6) in *Jaz sem jež* (3) ter *Žabecedo* (3) M. Rainer. Med proznimi besedili je dečkom najbolj všeč Finžgarjeva pravljica *Slamica, bobek in kamenček* (9), sledijo pa ji pravljčni besedila *Kukavica* (8) in *Povodni mož* (7) B. Golob, *Prekratka cesta* (6) in *Komar Zz* (6) ter *Očistimo potoček, Teško zida hišo* in *Veter jo je obiskal*, ki so dobili po pet glasov. Dramska besedila so dečki navajali manjkrat kot deklice — po dva glasova so dobila besedila *Kdo že spet po glavi skače, Najlepša beseda* in *Očistimo potoček*. Tudi dečki so po bralnih interesih torej še v pravljčni fazi; zanimivo je, da se niso odločali za odlomek iz *Pike Nogavičke*.

Na podlagi pogostnosti odgovorov se da sklepati, da so kanonske pesmi v tretji triadi besedila S. Makarovič, B. Rudolfa, N. Grafenauerja in O. Župančiča. Med proznimi besedili je otroška klasika Finžgarjeva pravljica, pa tudi druga besedila kažejo na to, da je pravljica v tej dobi prevladujoča vrsta proze, ob kateri pa se že pojavljajo tudi prva besedila z otrokom kot glavno literarno osebo. Zdi se, da rezultati potrjujejo bralnorazvojno teorijo, po kateri je otrok v tej starosti »že presegel preprosto klasično pravljico« (Kordigel, 1990:12).

Pravljice

Zdaj misli samo na pravljice, o pesmicah boš pisal malo pozneje.

6. Katere pravljice poznaš? (Tu lahko napišete enega ali več odgovorov.)

Deklice so najpogosteje omenjale klasične pravljice. Na vrhu lestvice priljubljenosti so štiri pravljice: *Sneguljčica* (50), *Rdeča kapica* (37), *Trnuljčica* (28) in *Pepelka* (26), sledijo *Janko in Metka* ter *Volk in sedem kozličkov* (po 16), *Ostržek* (15), moderna pravljica S. Makarovič *Pekarna Mišmaš* (13), *Muca Copatarica* (11) in *Levji kralj* (10), nad pet glasov pa so dobili še *Moj prijatelj Piki Jakob*, *Šivilja in škarjice*, *Mala pošast Mici*, *Peter Klepec* in *Peter Pan*. Posebej zanimivo je, da se je z razmeroma velikim številom glasov v okviru pravljic pojavila tudi zbirka *Pet prijateljev* (8 glasov) in celo Novakovi *Zvesti prijatelji*. Na očitno kvalitetno šolsko branje proznih besedil pa kaže veliko število glasov za »šolska« besedila, tj. besedila iz berila *Hiša, hiška, hiškica*; na prvem mestu je tu znova *Slamica, bobek in kamenček* (10), *Kukavica*, *Vesela in žalostna voda*, *Narobe dan* in celo igrice *Očistimo potoček*. Nekajkrat so se med odgovori pojavila tudi besedila za višjo stopnjo, npr. *Grivarjevi otroci*, *Gospod Hudournik* ali *Kekec*.

Tudi dečki kot najbolj znane navajajo klasične Grimmove pravljice. Prvo mesto je zasedla *Rdeča kapica* (47), sledijo ji pravljice *Sneguljčica* (32), *Pekarna Mišmaš* (17), *Peter Pan* (14), *Janko in Metka* (13), *Peter Klepec* (12), *Levji kralj* (11) ter *Muca Copatarica*, *Trije prašički* in *Volk in sedem kozličkov*, ki imajo deset glasov. Ostala besedila so dobila še manj glasov (*Pika Nogavička* in *Ostržek* po 9; *Pepelka* in *Trnuljčica* po 8; *Moj prijatelj Piki Jakob* in *Moj dežnik* je lahko balon ter *Maček Muri* po 7; *Šivilja in škarjice*, 6). Opazno mesto imajo tudi na tem seznamu »šolske« pravljice, ki so jih otroci srečali pri pouku književnosti: *Slamica, bobek in kamenček* (12), *Povodni mož* (11), *Kukavica* (8), *Očistimo potoček* (5), *Vesela in žalostna voda* ter *Veter jo je obiskal* po 4 glasove. Zbirko *Pet prijateljev* je na seznam pravljic uvrstilo 7 dečkov.

Vsi otroci kot znane pravljice navajajo *Rdečo kapico* in *Sneguljčico*, je pa tudi nekaj razlik: deklice se pogosteje odločajo za *Trnuljčico* in *Pepelko*, dečki za *Pekarno Mišmaš* in *Petra Pana*. Pogosto kot znane navajajo tudi druge pravljice: *Janko in Metka*, *Levji kralj*, *Ostržek* itd. Da so otroci že precej prerasli dobo klasičnih pravljic, kaže pojavitev »nepravljic« na seznamu, zlasti trivialne zbirke *Pet prijateljev*. Pomen šolskega branja dokazuje visoka frekvenca »šolskih« odlomkov med pravljicami, tj. besedil, ki so uvrščena v drugo berilo. S tem je dokazano, da z uporabo berila

dosegamo pomembna smotra pouka književnosti — razvijanje bralne kulture in pridobivanje književnega znanja.

7. Kaj ti je v pravljicah najbolj všeč? (Tudi tu lahko napišete enega ali več odgovorov.)

Deklice v pravljicah najbolj privlači napeta zgodba, zanimiva vsebina oz. dogodivščine (več kot 40 odgovorov). Po pogostnosti drugi je odgovor, da jih privlači srečen konec (28), nekako enakovredni pa so odgovori, da so v pravljicah privlačne rastline in živali; čarovnije, čudeži in domišljija; nenavadna bitja (vse troje nad 10 odgovorov). Ostali odgovori niso tako pogosti (smešni dogodki, ilustracije, dobrota zmaga, nastopajo otroci).

Dečkom je v pravljicah najbolj všeč to, da se vse dobro konča, da dobrota zmaga, da dobrota — srečen/lep konec (48), pritegne pa jih tudi zanimiva (napeta, razburljiva) vsebina, zaplet, dogodivščine (32) ter domišljajska besedilna stvarnost: čarovnije, čudeži, domišljija (16). Osnovno razpoloženje je za dečke pomembno, saj pišejo, da so jim všeč komični elementi, npr. smešni dogodki (12), posebej pa so pozorni tudi na pravljичne junake: zanimajo jih nenavadna bitja, pravljичni junaki in boj med junaki (9). To, da v pravljicah nastopajo živali, je kot kvaliteto tega žanra navedlo 7 dečkov, ilustracije pa privlačijo 9 dečkov.

Otroke privlači srečen konec, napeta zgodba pa bolj deklice kot dečke. Dečke privlačijo emotivno obeležje pravljic (humor) in pravljичni junaki. Interes za besedila o živalih je opazen tudi ob pravljicah pri obeh skupinah, prav tako pa tudi interes za vstop v domišljajski svet pravljice. Tudi ti rezultati se skladajo s teorijo bralnega razvoja, ki pravi, da imajo bralci v tej starosti »močno razvit občutek za pravičnost in 'fair play' ter tako zahtevajo od literature, da to njihovo željo izpolnjuje. Nikakor ne marajo, da slabo zmaga, da se na koncu ne bi izkazalo, kaj je prav in da krivci ne bi bili kaznovani.« (Isto.)

8. Kdo so tvoji najljubši pravljичni junaki? (Tudi tu lahko napišete enega ali več odgovorov.)

Deklicam so najljubši pravljичni junaki *Peter Pan* (26), takoj za njim *Sneguljčica* (s palčki, 24), sledijo *Rdeča kapica* (14), *Robin Hood* (14), *Pepelka* (11) in *Pika Nogavička* (10), *Trnuljčica* (8), *Peter Klepec* (8), *Ostržek* (8) ter posebej palčki (9). Na visoko mesto so se uvrstile kot pravljичni junaki živali (13), ostali pravljичni junaki so manj priljubljeni (*Levji kralj* in *Obuti maček* npr. po 5 glasov). Preseneča zlasti visoko mesto *Petra Pana*, ki je deški lik, prav tako pa tudi *Robina Hooda* in *Petra Klepca*.

Dečki so kot najljubšega junaka najpogosteje navedli *Petra Pana* (26), *Robina Hooda* (21), *Rdečo kapico* (16), *Petra Klepca* (15), živali (14), *Aladina* (12), *Levjega kralja* (10), *Ostržka* (10), ostali pravljичni junaki se na seznamu ne pojavijo tako pogosto (*Veveriček posebne sorte*, *Martin Krpan* in *Povodni mož* po 6, *Grdi raček*, *Obuti maček* in *Sneguljčica* po 5). Nekajkrat so kot najljubši pravljичni junaki navedene tudi trivialne osebe, npr. *superman* oz. *batman*.

Najpriljubljenejši je očitno *Peter Pan*, tako deklice kot dečki pa imajo radi še *Rdečo kapico*, *Robina Hooda* in *Petra Klepca*. Deklicam so bližje *Sneguljčica*, *Pepelka* in *Pika Nogavička*, dečkom pa *Aladin*. Vprašanje je, ali razlike v priljubljenosti pravljичnih junakov med deklicami in dečki niso povezane z razvojem literarnega okusa (8 do 10 let), ki zahteva, da se v literaturi kot glavna oseba pojavi njegov vrstnik (isto).

9. V berilu Hiša, hiška, hiškica so tudi druge zgodbe. Katere so ti bile najbolj všeč?

- zgodbe o naravi: o rožah, drevesih, pomladi (take zgodbe so npr.: I. Rob: *Sonce me je poljubilo*, C. Zagorski: *Vesela in žalostna voda*);
- zgodbe o živalih (take zgodbe so npr.: S. Makarovič: *Komar Zz*, E. Peroci: *Ribica*, D. Lokar: *Srnjaček*);
- zgodbe o otrocih, ki so podobni tebi (take zgodbe so npr.: F. Bevk: *Ko sem se kisal*, B. Jurca: *Trije važiči*, L. Kovačič: *Tejko zida hišo*);

č) zgodbe o nenavadnih dogodkih (*take zgodbe so npr.: B. Golob: Povodni mož, F. Frančič: Narobe dan, Veter jo je obiskal*);

d) drugo: (*napiši še ti kak primer, če želiš*).

	1			2			3		
	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj
a) zgodbe o naravi	162	176	338	36	32	68	22 %	18 %	20 %
b) zgodbe o živalih	162	176	338	68	69	137	42 %	39 %	41 %
c) zgodbe o otrocih	162	176	338	7	13	20	4 %	8 %	6 %
č) zgodbe o nenavadnih dogodkih	162	176	338	37	48	85	23 %	27 %	25 %
d) drugo: pustolovske, razburljive, grozljive	162	176	338	9	5	14	6 %	3 %	4 %
e) drugo: vse	162		338	5		5	3 %		1 %
f) drugo: o veselju, marsovcih		176	338		9	9		5 %	3 %

Otroke najbolj zanimajo zgodbe o živalih (41 %), o nenavadnih dogodkih ter o naravi (20 %). Vrstniška literatura očitno še ni v središču njihovih tematskih interesov.

Pesmice

Zdaj pa misli na pesmice. Veliko jih je tudi v tvojem berilu Hiša, hiška, hiškica.

10. Kdo vse nastopa v pesmicah?

Vprašani 10 in 11 sta dali najbolj pregledne in nedvoumne rezultate, saj je bila skupina odgovorov razmeroma majhna.

Deklice kot junake pesmi najpogosteje opredeljujejo *živali* (učenke tudi naštevajo živali, npr. žabe, jež, čuk, čmrlj, rak, miške, mravlje, ptice, skupaj 93 odgovorov), sledijo jim *otroci* in *rastline* (tudi narava, pogosto drevesa) (oboje po 47 glasov), *ljudje* (37), (čudežni) *predmeti* (15) in razni *junaki* (*nenavadna bitja*, 13). Nekaj oseb je izrazilo vezanih na kako pesem v berilu, npr. *luna*, *zvonovi*, *krofi*, *zvonček*, *huda mravlja*, *Pedenjped*. Precej deklic je kot osebe pesmic označevalo tudi '*vreme*' (*oblaki*, *sonce*, *veter*, *luna*, *mavrica*, *dež* — skupaj 14 glasov) — te 'osebe' so seveda pesemske slike v pretežno lirskih otroških pesmih, veliko število odgovorov pa kaže na to, da že v tej starosti obstaja pri otrocih interes za mladinsko liriko.

Tudi **dečki** so kot osebe pesmi najpogosteje navajali *živali* (111), ki so jih praviloma naštevati (žabe, jež, čuk, čmrlj, rak, miške, mravlje, ptice).

Otroške osebe so dobile več kot pol manj glasov (49), približno toliko tudi *rastline*, *narava* (41), sledijo *ljudje* (30), '*vreme*' : *oblaki*, *sonce*, *veter*, *luna*, *mavrica*, *dež* (17), *razni junaki* oz. *nenavadna bitja* (10) ter osebe iz prepoznavnih pesmi (npr. *burja* (10)). *Pedenjped* je poimensko omenjen osemkrat, sedemkrat pa *čudežni predmeti*.

Tako deklice kot dečki imajo kot junake pesmic najraje živali, sledijo pa jim otroške osebe in narava. Rezultati so skoraj identični s starejšo raziskavo, katere ugotovitve so se strnile v naslednji povzetek: »Prvo mesto (...) zavzemajo pesmi z motivi iz živalskega sveta. (...) Drugo mesto pripada pesmim z motivi iz otroškega sveta.« (Rosandić, 1992:126.) Književnodidaktično vprašanje je seveda, kako predstaviti živalski svet kot motiviko otroške poezije in kako se ob šolskem branju izogniti trivializaciji poezije, tj. opisovanju besedilne stvarnosti kot zunajliterarne stvarnosti.

11. Kateri so tvoji najljubši junaki iz pesmic?

Najljubše pesemske osebe **deklice** so *živali* (49), *Ciciban* in *Pedenjped* (oba po 29 glasov), *huda mravljica* (18) in *maček Muri* (15), manj glasov pa so dobili *kralj Matjaž*, *rastline* in *ladja*.

Dečkom so najljubše pesemske osebe *živali* (67), ki jih bodisi navajajo bodisi lastnoimensko določijo, npr. *maček Muri*. Posebej so izpostavljeni *Pedenjped* (27), *Ciciban* (24) in *huda mravljica* (14).

12. Katere pesmice so ti najbolj všeč?

a) pesmice o naravi: o rožah, drevesih, pomladi (*take pesmice so npr.*: S. Kosovel: *Kje*, D. Maksimovič: *Travniški zvonček*, D. Gorinšek: *Maj*);

b) pesmice o živalih (*take pesmice so npr.*: I. Gruden: *Pesmica o čričku*, V. T. Arhar: *Čmrlj*, S. Makarovič: *Čuk na palici*);

c) pesmice o otrocih, ki so podobni tebi (*take pesmice so npr.*: D. Radović: *Malim so všeč*, N. Grafenauer: *Sladkosned*, T. Pavček: *Požrešni volk*);

č) pesmice o prijateljstvu in družini (*take pesmice so npr.*: O. Župančič: *Pismo*, O. Župančič: *Zvonovi*, Boris A. Novak: *Ljubezenska za dečke*);

d) šaljive pesmice (*take pesmice so npr.*: *Stara pesem*, N. Grafenauer: *Trd oreh*, T. Pavček: *Krofī*);

e) drugo _____ (*napiši še ti kak primer, če želiš*).

	1			2			3		
	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj	deklice	dečki	skupaj
a) pesmice o naravi	192	199	391	35	23	58	18,5 %	11,5 %	15 %
b) pesmice o živalih	192	199	391	54	61	115	28 %	31 %	29 %
c) pesmice o otrocih	192	199	391	13	18	31	7 %	9 %	8 %
č) pesmice o prijateljstvu in družini	192	199	391	31	24	55	16 %	12 %	14 %
d) šaljive pesmice, nekajkrat tudi 'vesele')	192	199	391	54	70	124	28 %	35 %	32 %
e) drugo: ljudske	192		391	1		1	0,5 %		0,25 %
f) drugo: poučne	192		391	1		1	0,5 %		0,25 %
g) drugo: grozne, čudežne	192	199	391	1	2	3	0,5 %	1 %	0,75 %
h) drugo: vse	192	199	391	2	1	3	1 %	0,5 %	0,75 %

Dvanajsto vprašanje je zorni kot opazovanja mladinske poezije glede na bralne interese razširilo od tematike (odgovori a), b), c) in č)) na emotivnost oz. perspektivo besedila (d)). Humor v poeziji je na tej stopnji še pomemben (32 %), privlači pa bolj dečke kot deklice. Tematski interesi se skladajo z rezultati ob desetem vprašanju, s tem da imajo deklice raje pesmi o naravi (otroška lirika), dečki pa pesmi o živalih. Tudi pesmi o otroštvu, prijateljstvu in družini so na tej stopnji na ravni tematskih interesov zelo pomembne.

13. Katero lutkovno igro poznaš?

Otroci navajajo tako lutkovne igrice kot priredbe proznih besedil.

Deklice: Najbolj znana lutkovna igrica je Malikova *Žogica Marogica/Nogica* (24), sledita igrici S. Makarovič *Sapramiška* (15), *Medena pravljica* (14), nato pa *Vrtnica na gredi* (10), *Dežna kapljica* (8), *Mojca Pokrajculja* (8), *Pika Nogavička* (7) in *Od kdaj kače nosijo očala* (6) ter *Zlati zajček*,

Čarovnica Zelena, Jajce in Zvezdica zaspanka (vse po 5 glasov). Očitno je, da ima tudi pri priljubljenosti lutkovnih iger pomembno mesto šolska književna vzgoja, saj so med naslovi, ki jih deklice navajajo, tudi besedila iz berila: *Kako se je mucek naučil mijavkati* (11), *Medvedek Pu* (11), *Kdo že spet po glavi skače* (9), *Očistimo potoček* (9), *Mala in velika Luna* (7), *Tobija* (5), *Najlepša beseda* (4).

Med besedili, ki jih v berilu ni, so se dečki najpogosteje odločali za *Žogico Marogico/Nogico* (37), *Sapramiško* (23), *Medeno pravljico* (13), igrice *Od kdaj kače nosijo očala* (11) ter *Mojco Pokrajculjo* (10) in *Piko Nogavičko* (10). *Dežna kapljica* in *Jajce* sta dobila po 6 glasov. Tudi med dečki so poznane igrice iz berila, najbolj *Medvedek Pu* (13), ki mu sledijo komični prizorček *Kdo že spet po glavi skače* (7), *Kako se je mucek naučil mijavkati* (6) ter *Mala in velika Luna* (4).

Prvo mesto med mladinskimi igrami je pripadlo *Žogici Marogici/Nogici*, sledijo ji *Sapramiška*, *Medena pravljica* in *Od kdaj kače nosijo očala*. To pomeni, da v tej starosti otrok »lutkovno igro« doživlja predvsem kot gledališki dogodek (prim. isto: 122), čeprav visoko število glasov za »šolske« prizore dopušča sklep, da pouk književnosti vpliva tudi na priljubljenost dramskih vrst.

14. Napiši nekaj naslovov knjig, ki so ti všeč.

Deklice pri sestavljanju seznama knjig, ki so jim všeč, napogosteje navajajo *Pet prijatelj* (17), *Piko Nogavičko* (17), *Mavrično ribico* (15), *Levje kralja* (12), *Sneguljčico* (11), *Rdečo kapico* (11), *Grdega račka* (7), *Kekca* (6), knjigo *Moj prijatelj Piki Jakob* (6), *Pekarno Mišmaš* (6), *Pocachontas* (6), *Trnuljčico* (6), *Pepelko* (5) in celo (redko) zbirko *Zvesti prijatelji*. Zanimiva je zlasti visoka uvrstitev trivialne zbirke E. Blyton, poudariti pa velja, da se na seznamu knjig, ki ni nastal kot odgovor na 14. vprašanje, pojavlja več kot 80 različnih naslovov literarnih in neliterarnih del.

Na seznamu knjig, ki so najbolj všeč dečkom, je na prvem mestu *Mavrična ribica* 17, nato pa se zvrstijo *Levji kralj* (14), *Peter Pan* (13), zbirka *Pet prijatelj* (13), *poučne knjige* (11), npr. enciklopedije, leksikoni (*Živali vsega sveta*, *Atlas živali*), *Peter Klepec* (9), *Rdeča kapica* (7), *Maček Muri* in *Pika Nogavička* (po 6) ter *Miškolin*, *Moj prijatelj Piki Jakob* in *Robin Hood* po 5 glasov.

Da je faza klasične pravljice že v zatonu, kaže visoka stopnja priljubljenosti zbirke *Pet prijatelj*. Kljub temu se na seznamu še pojavljajo pravljice, dečki pa pogosto kot priljubljene navajajo poučne knjige. Na tej stopnji se torej že pojavlja pragmatično branje, rezultati pa potrjujejo domnevo, da velja verjetno »še največ zanimanja naravoslovnim znanostim, živalskim in rastlinskim enciklopedijam in bogato ilustriranim enciklopedijam za odrasle« (Kordigel, 1990:12).

15. Katera je tvoja najljubša knjiga?

Seznam najljubših knjig je nekoliko krajši, a še vedno razmeroma obsežen, saj ga tvori več kot petdeset naslovov. Deklice se tudi ob tem vprašanju najpogosteje odločajo za *Pet prijatelj* (9), sledi *Levji kralj* (7), *Pika Nogavička* (6) ter *Sneguljčica*, *Trnuljčica*, *Rdeča kapica* in *Mavrična ribica*. Poleg trivialne književnosti v tem sklopu torej povsem prevladujejo pravljiciška besedila.

Najljubše knjige dečkov so *Mavrična ribica* (9), *poučne knjige* (9), *Levji kralj* (8), *Peter Pan* (6) in trivialna zbirka *Pet prijatelj* (5). Zanimiva je visoka uvrstitev poučne literature ter ne najvišja priljubljenost zbirke *Pet prijatelj*.

16. Zakaj?

Deklice na zadnje vprašanje najpogosteje odgovorjajo, da jim je knjiga najljubša zato, ker se srečno konča oz. ker je vesela (19 glasov). Mlade bralke hvalijo tudi napetost v zgodbi, dogodivščine in pustolovščine (16, zlasti ob zbirki *Pet prijatelj*) ter zanimivo vsebino (15). Literarno osebo, in sicer *živali*, kot najpomembnejšo lastnost dobre knjige izpostavlja manj bralk (11), še manj pa le zunanji vidik ('ker je dolga', 5). Veliko vprašanih ostaja pri utemeljevanju kvalitete besedila zgolj pri povzemanju vsebine dela.

Dečkom so izbrane knjige všeč zato, ker imajo dobro/zanimivo/napeto vsebino (15), ker jim je zanimiv/smešen junak (8), ker se veliko naučijo in ker je v knjigi dosti podatkov (8) ali ker je v knjigi precej pustolovščin/dogodivščin (7). Velika večina dečkov zanimivost knjige utemeljuje kar z opisom vsebine, npr. *'ker je Peter Pan najmočnejši'* (26). Utemeljitev so v neposredni zvezi z izborom najljubših del, kar je očitno zlasti v večjem interesu po poučni literaturi v skupini dečkov.

Tudi ti rezultati se dajo razložiti z bralnorazvojnimi spoznanji: srečen konec — občutek za pravičnost, naraščanje interesa za t. i. »pustolovske pravljice« (isto) oz. s pojavitvijo pragmatičnega branja.

2. del: Vprašalnik za učitelja/učiteljico

Izpolnjen vprašalnik je vrnilo 19 učiteljic. Že na prvi pogled je bilo mogoče ugotoviti, da so vprašalnik izpolnile natančno in da so odgovore praviloma utemeljevale iz lastnih izkušenj.

Sestava zbirke besedil za branje v razredu (Obkrožite ustrezeni odgovor ali dopišite svojega.)

1. Katere berilo uporabljate pri delu v razredu?

	1	2	3
Hiša, hiška, hiškica	19	14	74 %
staro berilo	19	1	5 %
VI - JA (Tako lahko)	19	4	21 %

Velika večina (tri četrtine) učiteljic torej uporablja potrjeni (veljavni) učbenik za drugi razred osnovne šole (v: *Katalog učbenikov, delovnih zvezkov, dodatnih didaktičnih gradiv, priročnikov in drugih učnih gradiv za šolsko leto 1995/96*, ZRSŠŠ, 1995). Uporaba starega berila je zanemarljiva (5 %), majhna je tudi uporaba gradiva za učitelje za integrirani pouk VI — JA (V. Jalovec) in *Tako lahko* (A. Knez, K. Kuščer s sodelavci) — tovrstna gradiva kot temeljni učbenik uporablja le petina učiteljic.

Ali uporabljate tudi drugo gradivo? Katere?

	1	2	3
Ciciban	30	9	30 %
sestavke iz prejšnjih beril	30	4	13 %
otroško in mladinsko literaturo		9	30 %
Vija (Tako lahko)	30	6	20 %
Hiša, hiška, hiškica	30	2	7 %

Med publikacijami, ki jih učiteljice uporabljajo ob potrjenem berilu za drugi razred OŠ, sta po uporabnosti na prvem mestu očitno revija *Ciciban* in sestavki iz otroške in mladinske književnosti (skupaj 60 %). Petino dodatnega gradiva tudi v sklopu dodatnih učnih sredstev zavzemajo gradiva za integrirani pouk, berilo *Hiša, hiška, hiškica* pa se v tem sklopu kot dodatno gradivo praviloma pojavlja v primerih, ko učiteljice kot glavno učno sredstvo uporabljajo gradiva za integrirani pouk.

Berilo je/nj nepogrešljiv del književne vzgoje.

	1	2	3
je	16	14	87,5 %
ni	16	2	12,5 %

Prosim, da odgovor utemeljite.

Velika večina vprašanih meni, da je berilo nepogrešljivi del književne vzgoje učencev. Svoje stališče najpogosteje utemeljujejo s tem, da berilo opredeljujejo kot uporabno zbirko besedil (*dobro je, ker so besedila zbrana; učitelju prihrani čas, saj mu ni treba iskati in razmnoževati besedil*), vrednotijo njegovo zvrstno razčlenjenost (*berilo je ustrezna zbirka pesništva, proze in dramatike ter primerna za to starost učencev*) in hvalijo njegovo bralnorazvojno primernost (pogosti odgovor npr.: *Vsebina berila je primerno izbrana in sestavki ustrezajo razvojni stopnji učenca*). Posamezni odgovori se navezujejo tudi na obče književnodidaktične utemeljitve uporabnosti berila (*berilo vzgaja književni okus in nudi tudi druge estetske užitke, otrok dobi vpogled v različne književne zvrsti in jih zna prepoznati tudi v knjigah; berilo je »najbližja knjiga«*), posebej pa izpostavljajo še njegov vpliv na razvijanje tehnike branja in drugih jezikovno-bralnih sposobnosti (*Berilo je osnova branja, saj je tekoče, gladko in izrazno branje proces, ki se nadgrajuje tudi v 2. razredu. Učenci morajo izpopolnjevati lastno tehniko, bogatiti besedni zaklad, miselno in čustveno dojeti posamezne vsebine, izluščiti iz njih sporočila ... Dobro berilo vsebuje pestro zbirko besedil, učitelj jih ima pri roki, po lastni presoji v dani situaciji izbere ustrezno besedilo*). Odgovori učiteljic torej kažejo na to, da ima pouk književnosti v drugem razredu posebne cilje, ki jih je mogoče dosegati predvsem z uporabo berila.

Dve utemeljitvi stališča, da berilo ni nepogrešljiv del književne vzgoje, sta izhajali iz ocene, da so tudi v drugih gradivih zbrana ustrezna besedila.

2. Berilo/zbirka besedil naj upošteva predvsem (obkrožite lahko več odgovorov):

	1	2	3
a) književne interese učencev	77	18	23 %
b) zvrstno delitev književnosti (pesmi, proza, igre)	77	16	21 %
c) teme mladinske književnosti (otročstvo, besedila o naravi in živalih ipd.)	77	14	18 %
č) korelacijo s SND	77	15	20 %
d) vzgojne poante	77	13	17 %
e) drugo: več stripov	77	1	1 %

To vprašanje je bilo namenjeno predvsem določitvi pričakovanj, povezanih s **tematsko, zvrstno in funkcijsko** podobo berila. Na tematsko sestavo se navezujejo odgovori a), b) in deloma č), na zvrstno predvsem b) in č) (literarna, polliterarna, neliterarna besedila), na funkcijo pa č) in predvsem d) (informativnost beril, vzgojnost sestavkov). Učiteljice so praviloma obkrožale več odgovorov, pogosto tri ali štiri, včasih tudi vse odgovore od a) do d). To je bržkone tudi glavni vzrok, da so deleži odgovorov a) do d) približno enaki, tj. okrog 20 %, s tem da navzgor odstopa predvsem odgovor a). Učiteljice torej pričakujejo, da bo berilo upoštevalo predvsem književne interese otrok. Presenetljiv je razmeroma visok odstotek odgovorov pod točkama č) in d): očitno je, da učiteljice še vedno pozitivno vrednotijo informativno funkcijo mladinske književnosti (tj. povezanost s SND) ter njeno vzgojnost (moralizem v mladinski književnosti). Obe izhodišči je nova slovenska književna didaktika že kritizirala in tako v zasnovah pouka mladinske književnosti kot v konceptih beril tudi zavnila. Visok odstotek odgovorov č) in d) opozarja književne didaktike predvsem na to, da bodo ob berilih nujni izobraževalni oz. uvajalni seminarji, kjer bo pojasnjeno, zakaj izbiranje besedil na podlagi vsebin iz SND ni ustrezno in kako je mogoče kontrastirati umetnostna in neumetnostna besedila ter kaj je kvalitetna mladinska književnost brez primesi moralizma.

3. Katera besedila so po Vašem mnenju (upoštevajte tudi odziv otrok) najprimernejša in bi morala biti vključena tudi v novo berilo?

Pesništvo	Proza	Dramatika
N. Grafenauer: Sladkosned (1), Dvojčka (2), Trd oreh (4), pesmi N. Grafenauerja (3)	Kmet in povodni mož (1), slovenska ljudska	M. Batič: Očistimo potoček (6)
S. Makarovič: Čuk sedi na palici (2), Jaz sem jež (4), pesmi S. Makarovič (2)	J. Ribičič: Prvi izlet (2)	N. Gemetova: Kako se je mucek naučil mijavkati (4)
pesmi N. Maurer (2), T. Pavčka (1), J. Snoja (1), D. Zajca (1), S. Vegri (1), K. Koviča (1) in O. Župančiča (1)	Ribja kraljica, gorenjska ljudska (3)	Z. Florian: Kako je hotel medvedek od blizu zvezde videti (1)
B. Rudolf: Huda mravljica (3)		D. Poniž: Najlepša beseda (6)
S. Kosovel: Burja (2), Kje (1)	Veter jo je obiskal, savinjska ljudska (3)	
J. Stritar: Žabja svatba (1)	S. Makarovič: Komar Zz (2), proza S. Makarovič (1)	Z. Florian: Tobija (2)
O. Župančič: Kadar se Ciciban joče (1)	F. S. Finžgar: Slamica, bobek in kamenček (1)	A. A. Milne: Medvedek Pu (2)
K. Kovič: Zlata ladja (1)	M. Kmet: Mejček (1)	
Boris A. Novak: Ljubezenska za dečke (1)	T. Ogris: Roki pripoveduje, kako je pobiral sadje (1)	
več pesmic o prijateljstvu in družini (1)	I. Rob: Sonce me je poljubilo (1)	
I. Gruden: Pesmica o čričku (2)	F. Frančič: Narobe dan (1)	
M. Rainer: Žabeceda (4)	B. Jurca: Trije važiči (1)	
A. Černejeva: Jutro (1)	pravljice (1)	
F. Lainšček: Mavrica (1)	Kukavica, estonska ljudska (3)	
uganke (1)	S. Pregl: Točne in netočne besede (1)	
	L. Kovačič: Tejko zida hišo (1)	
	S. Šitar: Človečki iz računalnika (1)	
	I. Kalaš: Čigav je hrast (1)	
	J. Švajncer: Prekratka cesta (1)	
	F. Godina: Miška mu ni odgriznila noska (1)	
	A. Lindgren: Pika Nogavička, Tomaž in Anica (1)	
	K. Šoster: Vasja P (1)	
	D. Lokar: Smjaček (1)	
	L. Suhodolčan: Ko sem bil majhen ... (1)	
	J. Šmit: Prve hlače (1)	
	C. Zagorski: Vesela in žalostna voda (1)	

Po priljubljenosti med **pesniki** izrazito odstopa osrednji avtor drugega berila N. Grafenauer, sledi mu S. Makarovič, njej pa približno enakovredno B. Rudolf (Huda mravljica), M. Rainer (Žabeceda) in S. Kosovel; te ocene so skoraj skladne z raziskavo priljubljenosti besedil pri otrocih. Zanimivo je, da so učiteljice kot primerna besedila označevale le pesmi slovenskih avtorjev, ne pa tudi tujih klasikov otroške poezije (npr. D. Radović). Rezultati v zvrsti mladinske **proze** so prav tako zanimivi: na prvo mesto so po primernosti postavljene ljudske pripovedi ter proza S. Makarovič. Med **dramskimi** besedili sta prepričljivo prvi *Najlepša beseda* D. Poniža in *Očistimo potoček* M. Batič. Priljubljenost obeh besedil je najbrž povezana z njuno razmeroma preprosto vsebino (kakšne so besede, iskanje najlepše besede; skrb za čisto okolje). Nekaj odgovorov je bilo ovrednotilo v celoti (*Tedensko obravnavamo iz berila vsaj eno pesem ali prozno besedilo ali igro. Le redkih besedil nismo obravnavali. Z berilom smo zadovoljni vsi (učenci in jaz). Težko se odločim, kaj bi moralo biti vključeno v novo berilo, kajti vse ustreza. Pesništvo, proza in dramatika je dobro izbrana.*).

4. Katera besedila so po Vašem mnenju neustrezna in zakaj?

Pesništvo		Proza		Dramatika	
S. Kosovel: Kje? (1)	primerno za 1. r.	Kralj Matjaž, slovenska ljudska (1)	preveč oddaljeno	F. Rudolf: Marsovčki hočejo na zemljo (2)	sodi v 3. razred
D. Gorinšek: Maj (1)	primerno za 1. r.	S. Fras: Tovariš, kaj je to jablana? (1)		V. Möderndorfer: O tem, kako je smetnjak postal oblak (2)	
S. Kosovel: Sonček boža tačice (1)	primerno za 1. r.	E. Peroci: Jurijeva skrivnost (1)		J. Čunčič: Uspavanka za zmaja Daradaja (2)	
O. Župančič: Turek (4)	pretežno, zgodovinska oddaljenost	D. Zajc: Hiša (3)	predolgo in pretežno besedilo	M. Slana Miros: Kdo že spet po glavi skače? (1)	
T. Pavček: Pretepač (1)		S. Pregl: Točne in netočne besede (1)		Boris A. Novak: Mala in velika Luna (1)	
T. Pavček: Krofi (1)		F. Frančič: Telegram (2)	učence bega	Z. Florian: Kako je hotel medvedek od blizu zvezde videti (1)	
Boris A. Novak: Ljubezenska za dečke (1)		L. Kovačič Tejko zida hišo (1)		Z. Florian: Tobija (1)	
V. Taufer: Morje (1)		C. Collodi: Pepe izrezlja Ostržka (1)			
		odlomki obsežnejših tekstov	otroci radi preberejo celotno besedilo		

Nekatera besedila (npr. igre Z. Florian, pesem *Ljubezenska za dečke* B. A. Novaka, Kosovelova pesem *Kje*) je najti tako na seznamu primernih kot neprimernih besedil; to je očitno v zvezi z subjektivno oceno bralnih sposobnosti učencev ter učiteljskim literarnim okusom. Pomemben podatek pa je, da sta razmeroma visoko oceno neprimernosti dobila Župančičeva pesem *Turek* ter Zajčev prozni sestavek *Hiša*, kar pomeni, da ju bo treba pri sestavi vsebinskega dela učnika očitno izločiti iz seznama besedil za drugi razred. Ti besedili se tudi ne pojavljata na seznamu najbolj

priljubljenih besedil, ki je nastal z analizo odgovorov otrok. Poleg ocene neprimernosti sta se ob tem vprašanju pojavila še vrednotenjska odgovora (*vsa besedila se mi zdijo primerna, vseh mi je celo berilo*).

5. Kateri so najpomembnejši členi razlage ob besedilu? Obkrožite lahko tudi več odgovorov.

- a) razlaga pojmov iz literarne teorije (pesem, igra, pravljica);
- b) oznake pesnikov in pisateljev (življenje in delo);
- c) vprašanja za razumevanje besedila (obnova vsebine, oznake oseb);
- č) naloge za ustvarjalno preoblikovanje besedila;
- d) kompleksnejša vprašanja (primerjave del, problemska vprašanja, raziskovalna vprašanja).

	1	2	3
a) razlaga pojmov	47	7	15 %
b) oznake pesnikov in pisateljev	47	2	4 %
c) vprašanja za razumevanje besedila	47	17	36 %
č) naloge za ustvarjalno preoblikovanje besedila	47	15	32 %
d) kompleksnejša vprašanja	47	6	13 %

Vprašanje se dotika oblikovanosti didaktičnega instrumentarija, ki ga v sedanjem drugem berilu sicer ni, ga bo pa očitno treba pripraviti (po vzoru npr. veljavnega četrtega berila). Učiteljice si najbolj želijo vprašanj za razumevanje besedila (obnova vsebine, oznake oseb) ter nalog za ustvarjalno preoblikovanje besedila (nadaljevanje zgodbe ipd.), ocenjujejo pa, da je na tej stopnji pojasnjevanje literarnoteoretičnih pojmov manj primerno, prezahtevna so tudi kompleksna vprašanja, ne želijo pa si oznak življenja in dela pesnikov in pisateljev. Ta razmerja upravičujejo sklep, da učiteljice mladinsko književnost poučujejo komunikacijsko (razumevanje in odziv na besedilo), ne zdijo pa se jim primerni pretežno podatkovni pristopi k besedilu (pojmi in oznake). To je tudi pristop, ki ga zagovarja nova slovenska književna didaktika.

6. Ali menite, da je ob berilu potrebno napisati navodila za obravnavo besedil iz berila v razredu? Prosim, če obkrožite le en odgovor.

Navodila:

	1	2	3
a) so nujna	18	1	6 %
b) so dobrodošla	18	11	61 %
c) jih ne potrebujem	18	6	33 %

Vprašanje se navezuje na metodični pristop k umetnostnemu besedilu, tj. sprašuje učiteljice po tem, ali ob berilu pogrešajo očit obravnave umetnostnega besedila v šoli. Namenoma je v vprašanju uporabljena beseda »navodila«, ker jo je mogoče raumeti kot »predpisani postopek obravnave«. Hkrati bodo odgovori potrebna informacija za vse, ki bodo pripravljali strukturo predmetnega učnika — že sedaj se namreč v razpravah o tej temi pojavljata dva različna pogleda na vključenost metodičnega pristopa k vsebinam — in učnega načrta. Nekateri nasprotujejo vključevanju metodičnega pristopa v učnik, drugi trdijo, da bi moral učnik poleg vprašanj čemu in kaj odgovoriti tudi na vprašanje kako. Iz odgovorov je razvidno, da kar dve tretjini vprašanih pričakuje prikaz pristopa k umetnostnemu besedilu, le da naj to ne bi bilo obvezno, pač pa zgolj ena od možnosti. Še posebej to stališče odražata dva odgovora (*Zato bi bilo nujno, da bi bila napisana navodila za obravnavo besedil v razredu. To bi bila dobra pomoč pri delu — ne bi smelo biti obvezno.*)

7. Ali menite, da je v okviru učnega načrta potrebno izdelati seznam del, ki jih je potrebno obravnavati v šoli, in ob njih zapisati glavne cilje? Prosim, če obkrožite le en odgovor.

Seznam del:

	1	2	3
a) je nujen	18	4	22 %
b) je dobrodošel	18	14	78 %
c) ga ne potrebujem	18	0	0 %

Tudi to vprašanje je v zvezi s sestavo učnika — sprašuje po potrebnosti opredelitve osrednjih avtorjev (literarni kanon). Niti ena vprašana učiteljica ni odgovorila, da takega seznama ne potrebuje, dobra petina meni, da je seznam nujen, velika večina pa, da je dobrodošel. Vprašanje za sestavljalce učnika bo, ali v seznam vključiti le osrednje (kanonske) avtorje ali kar vse tiste avtorje in dela, ki imajo oznako »priporočljivo«.

8. Ali se vam zdi sodelovanje s starši pri razvijanju bralne kulture otrok potrebno? Prosim, če obkrožite le en odgovor.

Sodelovanje:

	1	2	3
a) je nujno	18	17	95 %
b) je priporočljivo	18	1	5 %
c) ni potrebno	18	0	0 %

Prosim, če svoj odgovor na kratko utemeljite.

Vprašanje preverja, v kolikšni meri se učiteljice zavedajo pomena izvenšolskega branja književnosti (domačega branja, družinskega branja ipd.). Zanimivo je, da je kar 95 % vprašanih odgovorilo, da je sodelovanje nujno, nihče pa, da je nepotrebno. Največkrat so učiteljice svoj odgovor utemeljile s tem, da starši otroke motivirajo s svojim zgledom (6-krat), priporočale tako povezovanje pri tistih učencih, kjer se pokažejo težave oz. odpor do branja, razlagale vpliv na razvijanje bralne kulture (*Da starši s pomočjo navodil in nasvetov učitelja znajo in morajo motivirati učenca za branje tudi doma, da se z njim pogovarjajo o vsebini, da mu veliko berejo tudi sami doma in mu tako privzgaajo ljubezen do knjige. Tudi doma je nujno potrebno razvijati odnos do knjige in bralne kulture, samo v šoli ni dovolj. S pomočjo staršev bomo razvili boljšo bralno kulturo otrok.*) in tehnike branja (*Dokler se otrok muči s samo tehniko branja, vsebine še ne doživlja in ne uživa. Takrat potrebuje mnogo dobre volje, pohval in vzpodbud, da bo osvojil tekoče branje in da bo hkrati vzljubil branje tudi ob prostem času.*) ter opozarjale na nujnost osveščanja staršev (*Starši so tudi pri razvoju bralne kulture pomemben dejavnik, zato je nujno osveščanje staršev glede pomena branja in izbire ustrezne literature. Če imajo starši pravičen odnos do knjige, lahko veliko pomagajo pri branju. Starši morajo biti seznanjeni, kako otrokom približati knjige. Starši navajajo otroke na vsakodnevno branje in obiskovanje knjižnice.*).

9. Ali v okviru pouka književnosti sodelujete s knjižničarjem? Prosim, če obkrožite le en odgovor.

Sodelujem:

	1	2	3
a) vedno	18	10	56 %
b) redko	18	8	44 %
c) nikoli	18	0	0 %

Rezultati kažejo na to, da je sodelovanje sicer uveljavljeno, a še ne v zadostni meri. Redko s šolsko knjižnico sodeluje skoraj polovica vprašanih.

10. Kakšna bi bila po vašem mnenju »idealna« vloga šolske knjižnice v razvijanju bralne kulture otrok?

Učiteljice so navedle svoje poglede na vlogo in organiziranost šolske knjižnice:

- knjižnica naj bi bila odprta ves čas, ko je otrok v šoli,
- morala bi biti na razpolago vsak šolski dan,
- otroka naj bi pritegnila, da bo rad zahajal vanjo, v njem naj bi vzbudila željo po seganju po literaturi, ga seznanjala z novostmi,
- knjižnica naj bi bila tudi v razredu,
- več pedagoških ur v knjižnici, razgovorov z učenci o prebranih knjigah in svetovanje, dovolj velika in pestra izbira knjig, ustrezen prostor in oprema, knjižnica naj bo dostopna tudi med poukom; večkratni obisk pri knjižničarju, predstavitev novih knjig, sodelovanje z oddelkom,
- knjižničarji naj imajo ustrezno izobrazbo, da bodo privabljali otroke k različnim uricam,
- knjižnica naj bi bila prijeten prostor z urejeno čitalnico, kamor bi lahko otroci šli, kadar koli bi želeli, tudi v času pouka,
- predavanja za starše, učne ure v knjižnici, razna tekmovanja in kvizi (več predlogov).

11. Kaj bi zaželeli sodelavcem projekta prenove pouka slovenščine?

Za zaključek članka še nekaj najbolj zanimivih priporočil, ki so jih na sodelavce Projekta naslovile učiteljice drugega razreda:

- Naj delajo s srcem za otroka.
- Da bi postala slovenščina eden izmed bolj zanimivih predmetov.
- Naj bo pouk slovenskega jezika tak, da bodo otroci ljubili svoj jezik, upoštevali drugega in z veseljem segali po knjigah, ne pa čutili odpor in strah pred knjigo in slovnico.
- Da kritično preberete vprašalnike, upoštevate interese otrok, projekt uspešno zaključite. Da bi pozitivne spremembe kmalu zaznali v praksi.
- Želim, da bi učni načrt, učbeniki in priročniki vsebovali le tisto, kar bo otrok potreboval v življenju, da bo učitelj imel možnost te vsebine utrditi.
- Naj izdelajo učbenik, pisan na dušo učenca (zanimiv vsebinsko in vizualno, da vzpodbuja otroka k razmišljanju, k ustvarjalnosti, da mu razvija domišljijo).
- Želim, da pripravite tak učni načrt, da bo otroku dal vsake vrste SL nekaj, predvsem, da bo rad bral in reševal različne naloge z jezikovnega področja.

3 Sklepi in smernice za oblikovanje učnika

1. Pouk književnosti in branje doma — družinsko branje in poslušanje

Dejstvo, da je odstotek otrok, ki doma posluša pravljice, visok (83 %), narekuje književni didaktiki posebno skrb za povezovanje šolskega in družinskega branja, npr. v načelih in postopkih t. im. družinskega branja. Ker rezultati kažejo, da je branje/poslušanje pravljic v družinskem krogu zelo pogosto, bo projektom za povezovanje šolskega in družinskega branja potrebno še posvečati strokovno pozornost. Družinsko branje bo potrebno vzpodbujati še posebej v zvezi z mladinsko poezijo, saj rezultati kažejo, da ima velika večina vprašanih otrok rada tako prozo kot poezijo. Pomena povezave šolskega in družinskega branja se zavedajo tudi učiteljice, saj jih je kar 95 % odgovorilo, da je sodelovanje s starši nujno. Za sestavo učnika je pomemben tudi podatek o pogostem poslušanju kaset — tudi o metodiki poslušanja kot posebni dejavnosti bo v učniku v

okviru didaktike mladinske književnosti še potrebno razmišljati in to očitno pomembno dejavnost smiselno umestiti ob branje, pisanje in govorjenje. Ob poslušanju se med dejavnostmi pojavlja tudi gledanje; rezultati kažejo, da otroci dramatiko na tej stopnji doživljajo predvsem v njeni gledališki izraznosti, torej kot uprizoritev besedila. Ob očitno pozitivnem vplivu na poznavanje dramskih besedil bo nova slovenska književna didaktika morala v svoje predmetno področje vključiti tudi sprejemanje gledališke/lutkovne predstave kot sredstva za razvijanje bralne kulture.

2. Učnik: izbor besedil za berilo, šolsko branje književnosti in algoritem obravnave besedila

Pomen šolskega branja in potrebnost berila kot zbirke najboljših mladinskih besedil dokazuje visoka frekvenca »šolskih« odlomkov, ki jih otroci navajajo kot znana besedila — od Finžgarjeve pravljice *Slamica, bobek in kamenček* do pesmi S. Makarovič in odlomkov iz dramskih besedil. Iz analize vprašalnikov se da sklepati, da uporaba berila odločilno vpliva na razvijanje bralne kulture in pridobivanje književnega znanja. Posreden dokaz za to trditev odraža tudi pregled vprašalnikov otrok, ki berila ne uporabljajo (29 otrok). Ta skupina je praviloma v vprašalniku navedla bistveno manj literarnih del (pogosto le po eno knjigo, ki jim je všeč), skromnejša so pojasnila na dopolnjevalna vprašanja.

Rezultati, ki odražajo interese otrok za plasti besedila (zgradba, perspektiva, besedilna stvarnost itd.), so pomembni za sestavo tistega dela didaktičnega instrumentarija, ki je povezan z vprašanji za razumevanje besedila. Te vzpodbude za branje bodo morale upoštevati interese otrok in njihovo bralno sposobnost razvijati tako, da jih bodo opozarjala na njim skrite plasti besedila (karakterizacija, jezik, elementi književnega prostora itd.). Tako poteka komunikacijski pouk književnosti, ki ga sprejemajo tudi učiteljice: pričakujejo predvsem vprašanja za razumevanje in odziv na besedilo, ne zdijo pa se jim primerni pretežno podatkovni pristopi k besedilu (pojmi in oznake). Tudi spoznanja o raznolikem interesu za literarne junake so pomembna za izbor besedil — ta naj bi ustrezala književnim interesom tako deklic kot dečkov, poznavanje tematskih interesov pa bo olajšalo tematsko razporeditev beril v reprezentativnih izborih (berilih, antologijah). Spoznanja o interesih, povezanih z literarno osebo, temo in perspektivo, so bistvena tudi za svetovanje ter za sestavljanje priporočilnih seznamov, za izbor najljubše knjige itd.; vse to šolsko branje književnosti povezuje z delom knjižničarja in z družinskimi branjem. Pomena književnih interesov se očitno zavedajo tudi učiteljice, ki pričakujejo, da bo berilo upoštevalo predvsem književne interese otrok. Posebno problematiko pa odpira ugotovitev, da se na tej stopnji že pojavlja pragmatično branje. Berila so po tradiciji zbirke leposlovnih besedil, književna vzgoja pa je sinonim za branje umetnostnega besedila. Besedila, namenjena pragmatičnemu branju, se torej pojavljajo v okviru neumetnostne rabe jezika (jezikovne vzgoje), predvsem pa kot čezučniške (kroskurikularne) vsebine, ki zadevajo tako slovenščino kot druge predmete. Zdi se, da bo najbolj smiselno tudi v bodoče vztrajati pri delitvi na literarnoestetsko in pragmatično branje, kar je eno od temeljnih izhodišč nove slovenske književne didaktike (prim. Kordigel, 1990, Saksida, 1994).

Berilo je hkrati tudi »najbližja knjiga«; to pomeni, da so izbrana besedila »pot« do knjižnice. Ob dejstvu, da sta med publikacijami, ki jih učiteljice uporabljajo ob potrjenem berilu, po uporabnosti na prvem mestu revija *Ciciban* in sestavki iz otroške in mladinske književnosti, je povezovanje s šolsko knjižnico pravzaprav neizogibno. Zdi se, da bo sodelovanje s knjižnicami potrebno še razvijati. Rezultati namreč kažejo, da je povezovanje šolskega branja in dejavnosti knjižnice sicer uveljavljeno, a še ne v z zadostni meri. »Idealna« šolska knjižnica naj bi bila po mnenju učiteljic predvsem prijetno urejena in strokovno vodena knjižnica, ki bi bila odprta vsak dan in bi omogočala čimveč informativnih pedagoških ur. Odgovori učiteljic na vprašanje, ali naj bi ob berilih ponujali tudi zgledne šolske interpretacije, so večinoma pritrdilni; kar dve tretjini vprašanih pričakuje prikaz pristopa k umetnostnemu besedilu, le da naj to ne bi bilo obvezno, pač pa zgolj ena od možnosti. Dobrodošel bo v okviru učnika tudi seznam del, ki se obravnavajo v šoli. Zastavlja se vprašanje, kako obsežen naj bo seznam in ali naj poleg kanonskih del (seznam le-teh nastaja z upoštevanjem književnih interesov, reprezentativnosti avtorja in zvrstno-vrstnih kriterijev) vključuje tudi priporočena besedila.

Sklep? Vse, ki se lotevajo prenove slovenščine, čaka še obilo študija, razmišljanja in pisanja, da bodo zmogli in znali približati književnost tistim, ki jim je namenjena, torej vsem malim in velikim otrokom.

Literatura

M. Kordigel (1990). Bralni razvoj, vrsta branja in tipologija bralcev. *Otrok in knjiga*, 29-30.

Norwegian (1987). Curriculum Guidelines for Compulsory education in Norway.

D. Rosandić (1993). Novi metodički obzori. Zagreb: Školske novine.

I. Saksida (1994). Izhodišča in modeli šolske interpretacije madinske književnosti. Trzin: Different.

Igor Saksida

UDK 372.880.163.6:377.882:373.32(497.4)

SUMMARY

LITERARY INTERESTS OF CHILDREN AND DIDACTIC MATERIALS
USED IN THE SECOND GRADE OF ELEMENTARY SCHOOL

The article publishes and comments upon results collected on the basis of a questionnaire trying to determine the literary interests of children and the structure of didactic materials. Woman school-teachers and pupils of both sexes responded well to it: the researchers working on the project received 19 questionnaires with the answers of woman school-teachers and 238 questionnaires with the answers of pupils of both sexes, relating to their literary interests. The answers show that many children listen to the narration of fairy-tales at home (83 %) — they are often listened to or read in the family circle. Parents read fairy-tales more often to boys than to girls, which holds true also of poetry. The results point to the fact that there are no differences in popularity between poetry and prose. Among prose texts in this regard stand out fairy-tale texts. To the question about the most popular ones, boys and girls answer with *Rdeča kapica* and *Sneguljčica*; the girls single out more often *Trnuljčica* and *Pepelka*, the boys, however, *Pekarna Mišmaš* and *Peter Pan*. The emergence of the texts belonging to trivial literature shows that the children have already outgrown the period of classic fairy-tales. Among the structural elements that attract the children, girls mention a suspenseful story, the boys a happy ending, fairy-tale heroes and humour. An interest for texts about animals is visible also in fairy-tales with both groups, as well as an interest for entering the imaginary world of a fairy-tale. The most popular heroes of the girls are *Peter Pan* and *Sneguljčica*, whereas the boys find the most interesting the fairy-tales *Peter Pan* and *Robin Hood*. The girls feel closer to *Sneguljčica*, *Pepelka* and *Pika Nogavička*, the boys to *Aladin*. Among interests connected with the subject-matter the children are mostly

interested in stories about animals, which appear also as the most frequently chosen heroes of poems, followed by children figures and Nature. Children like humorous poems (humor is more important to boys than to girls), as to the subject-matter poems about animals are again the most popular ones. Among dramatic texts *Žogica Marogica/Nogica* is the most popular one. The data about the most popular books are telling, too: classic fairy-tales are still on the list, but this phase is already in decline, which is shown by the high level of popularity of the collection *Pet prijatelj*. The boys like popular scientific books best. Questionnaires, filled in by the school-teachers, are related to the teaching means in literature teaching. The answers show that the teachers mostly use the prescribed reader, which they find as a suitable collection of texts and thus an indispensable part of literary education; in it especially the magazine *Ciciban* and the extracts from juvenile literature. The reader should take into consideration especially the literary interests of children and the accompanying didactic elements should contain especially questions for understanding the texts and exercises for a creative remodelling of the text. School-teachers find useful also indications for the discussion of texts from the reader and a list of works that have to be dealt with in school. In developing the reading culture, school-teachers feel that a collaboration with parents is necessary. They also find the role of the school library extremely important. Data obtained with the analysis of the answers of children and school-teachers shall prove as a useful tool in forming the kernel of school texts to be studied. This is an important part of the renovation of the first three-year period as regards the subject-matter.

Tone Smolej
Ljubljana

UDK 821.163.6.091. Cankar Iv.:821.133.1.09 Zola E.

Cankar kot sprejemnik Zolajevskega romana L'Oeuvre

0. Uvod

Kar nekaj dokazov priča, da je Ivan Cankar poznal Emila Zolaja. Že leta 1896 omenja njegovo ime v spisu **Anton Aškerc**, češ da se nekateri zgražajo nad domačimi realisti, z Dunaja pa si naročajo Zolaja. Na podlagi nekaterih drugih pričevanj in pisem lahko vsaj za dva romana francoskega naturalista trdimo, da ju je Cankar prebiral: **Nano** in **Germinal**.¹ O slednjem je zanimiva kasnejša pisateljeva opazka, da sam ne bi nikoli znal do podrobnosti opisati rudnika, kot je to storil Zola, saj mu primanjkuje naravoslovnega znanja.² Cankar je torej Zolaja poznal, bil z njegovimi postopki in nazori seznanjen, hkrati pa je po razkolu z naturalizmom čutil do njega kritično, nemara ironično distanco.

Prav iz teh razlogov je verjetno slovenska komparativistika že kmalu zavrnila možnost primerjave npr. **Beznice** in romana **Na klancu**. Medtem ko so Zolajevi proletarci po logiki miljejskih in fizioloških determinant ne le socialno, temveč tudi moralno na dnu, pa so Cankarjevi praviloma nosilci plemenite iluzije (Pirjevec, 1964: 351). Podoben problem se kaže tudi ob primerjavi romanopisnih junakov romanov **Umetnine** in **Tujci** (Kos, 1987: 166). Poleg dednostnih determinant je tu še vprašanje naturalističnega objektivizma, ki ga je Cankar zavračal, saj ni mogel ostati neprizadet poročevalec (Pirjevec, 1964: 351). Če zanemarimo sicer pomembno Cankarjevo odklanjanje Zolajevskega objektivizma in determinizma, pa obstaja med obema romanoma kar nekaj motivnih podobnosti. Izhajamo namreč iz predpostavke, da se je Ivan Cankar pri pisanju prvega slovenskega umetniškega romana zgledoval pri istozvrstni evropski romanopisni tradiciji (Kos, 1987: 165). Najprimernejši sočasni zgled pa bi utegnil biti prav roman **Umetnina** (L'Oeuvre, 1886), ki je nastal dobrih petnajst let prej in je bil Cankarju dostopen vsaj v dveh nemških prevodih.³

1. Umetnik — žena — umetnina

Sočasni kritik Vincent je ob izidu romana **Umetnina** zapisal: »Zola /.../ nas je v svojem delu soočil z dvema strastema: prva je umetnikova strast do svoje umetnosti, druga pa je ženina do človeka, ki jo prezira in daje prednost svojemu delu.«⁴ V nadaljevanju nas bo torej zanimal Zolajev trikotnik umetnik — žena — umetnina in njegov sprejem v Cankarjeve **Tujce**.

¹ Po pričevanju Willyja Löfflerja je Cankar prinesel njegovi materi Albini za božič Zolajevo **Nano**, nad katero je bila navdušena. Sestra Štefka pa naj bi na Cankarjevo zahtevo morala brati **Germinal**. Marja Borštnik (1954). **Razgovor s Štefko Löfflerjevo**. Naša obzorja VII/2, str. 86 in 92. O namenu, da bi prevedel **Germinal**, piše v pismu Lavoslavlu Schwentnerju dne 20. 8. 1908 (ZD XXVII, str. 215).

² I. Cankar, **Realka** (ZD XXV, str. 134).

³ O tem prim. L'Oeuvre, Kindlers Literatur Lexikon, Band V (Zürich: Kindler Verlag, 1964), str. 839.

⁴ Vincent, L'Oeuvre, le XXe Siècle, 17. 4. 1886, v: Patrick Brady (1968). **L'Oeuvre de Zola**. Genève: Librairie Droz, str. 133.

1.1 Umetnik — žena

Janko Kos je na Slovenskem prvi opozoril na možnosti primerjave obeh romanov, hkrati pa je tudi prvi ugotovil podobnosti med srečanji obeh umetnikov z revnimi dekleti iz vele mestnih predmestij (Kos, 1987: 165). Slikar Claude Lantier se namreč seznani s svojo Christine na prvih straneh prvega poglavja, ko ji v nevihti ponudi zatočišče v svojem stanovanju. Kipar Pavle Slivar pa spozna Berto Sykoro šele na Dunaju po neuspešni zvezi z zaročenko Ano. Medtem ko Christine vznemirja slikarja zgolj kot model, ki bi utegnil navdihniti nedovršeno žensko sliko, pa mlada Dunajčanka pomeni Slivarju prelom s prejšnjim življenjem. Med obema dekletoma, ki vstopata v svet umetnikov iz neumetniškega okolja, obstajajo opazne razlike. Christine je osirotela malomeščanka, ki so jo nune namenile za družico oslepeli Mme Vanzade. Berta, proletarska šivilja, pa stanuje pri materi in očetu diurnistu, ki tudi počasi izgublja vid. Mlada Dunajčanka ima do kiparja Slivarja bistveno manj zadržan odnos kot Christine, ki vsaj na začetku slikarjevo umetnost zavrača.

Med obema romanoma pa lahko zaznavamo podobnosti v opisanem soočenju junakinj z umetnikovim ateljejem. Po nekajkratnih obiskih namreč Christine trpinči misel, kako bi prostor uredila, saj jo taka zapuščenost vznemirja. Berta pa se med obiskom odloči, da bo kiparjev prihodnji atelje *bolj čist in dostojen, ne taka preprosta, prazna delavnica brez stola, brez rož* (Tujci, navedeno po ZD, str. 75). Junakinji skušata oba umetnika vsaj malo prilagoditi družbenim normam, hkrati pa sprejmeta zvezo z njima, saj jima partnerja omogočata eskapizem iz življenjske stvarnosti. Christine pomenijo njuni sprehodi pobeg iz zatohlega gospodaričinega stanovanja, Berta pa lahko v srečanjih s Slivarjem pobege sivemu vsakdanu, ki ga uravnava delo v tovarni in boj z revščino. Zato ni nič presenetljivega, da se obe romanopisni junakinji znatno zbližata s svojim umetnikom in sprejmeta podrejen položaj bodisi modela/ljubice (Christine) ali umetnikove žene (Berta).

1.1.1 Pogledi na poroko pri Zolaju in Cankarju

Oba pisatelja sta vtkala v svoja romana razmišljanje o problemu poroke in poročenega umetnika, ki ju s svojimi zakonskimi izkušnjami spodbujata junakova romanopisna prijatelja, pisatelj Pierre Sandoz in kipar Bajt. Sandoz namreč Lantieru svetuje, naj se s Christine poroči, hkrati pa mu zaupa svoje poglede na zakonsko zvezo. Vselej je bil navezan na mater, zato potrebuje nekoga, ki bi ga s čustvi varoval in ga umirjal. In prav takšen mir je čutiti v življenju kiparja Bajta, ki ga Slivar obišče ob svojem prihodu na Dunaj, še preden spozna Berto. Bajt je opisan skozi gledišče prišleka: »/.../ ustvarja z mirno roko in, kadar se ozre, vidi pri pol odprtih vratih velike, radovedne oči, kodraste glave svojih radovednih otrok in vidi ženo, ki se je bila ravnokar ozrla v atelje z mirnozaupnim, ljubečim pogledom; on se nasmehlja in krasen mir je v njegovem srcu« (T, 54). Tako Sandoz kot Bajt sta se oprijela mirnega meščanskega, neboemskega načina življenja, hkrati pa nadaljujeta z umetniškim poslanstvom. Čeprav Bajt ne poziva znanca k poroki, mu na Slivarjevo izjavo, da bi tudi sam rad tako živel, pravi: »Kdo ti brani« (T, 54). Lantier se poroki upira, čeravno se zaveda, da bi Christine z njo osrečil, saj se je morala zaradi življenja z njim odpovedati svojim meščanskim vrednotam. Slikar se torej oženi iz usmiljenja, *poročna formalnost* pa dokončno *ubije ljubezen* (Umetnina, navedeno po Bibliothèque de la Pléiade, str. 230). Slivar pa se brez zadržkov poroči z Berto po štirih mesecih znanstva. Njun pogled na zakonsko zvezo je torej drugačen, obstajajo pa nekatere podobnosti v njunem odnosu do žensk.

Patrick Brady je ugotovil, da išče Lantier v svoji družici nadomestilo matere Gervaise, ki jo je moral kmalu zapustiti in mu ni mogla nuditi zadostne materinske ljubezni. Zlasti pa ni odigrala vloge »deviške« matere, ki je nad spolnostjo (Brady, 1985: 535). V zvezi s tem velja poudariti, da je tudi Slivar (kot lahko izvemo iz retrospektivne refleksije, ki je v Tujcih bistveno daljša od tiste v Umetnini) odraščal brez materinske ljubezni. V prvem poglavju toži svoji zaročenki Ani: »Nobenega človeka ni bilo, ki bi se bil oziral name s tiho ljubeznijo, tako kakor se ozira nate tvoja mati, kadar je ne vidiš, zjutraj kadar spiš. Jaz nisem poznal svoje matere!...!« (T, 14). Takšna izpoved zaročenki, s katero se bo v kratkem razšel, ni naključna. Ana se mu dozdeva kot kakšna otroška igračka (T, 13) in ko se poslavljata, se ji smeji veselo in pokroviteljsko v obraz, kakor otroku (T, 16). Ana je torej v Slivarjevih očeh naiven in razvijen otrok, ki ne pozna življenja in ne more

razumeti njegovih idealov, zato mu kot družica ne ustreza. Kmalu po srečanju z Berto Slivar ugotavlja, da je njen obraz drugačen, zato ne čuti potrebe, da bi z njo ravnal kot z Ano — *otrokom, ki tako nič ne razume* (T, 67). Po ljubezenski streznitvi meni, da je v mesecih otroške, razbrzdane ljubezni resnično živel (T, 81), da je bil dveletni otrok brez misli, brez skrbi, brez zavesti. In tudi predstava, da je Berto ljubil že od nekdaj, ko je hrepenel, da bi prišel kdo ter potkal na duri njegovega srca (T, 82), potrjuje tezo, da žena nadomešča Slivarju umrlo mater, ki ga je zapustila, ko je imel dve leti. Zato ne more sprejeti Ane (otroka), saj je tudi sam neizživeti otrok. Zaradi mladostnega umanjkanja materinske ljubezni potrebuje takšno odraslo osebo, ki bi mu nadomestila mater in mu pomagala v njegovi plahosti in neodločnosti.

V *Umetnini* prevzame Christine Claudovo materinstvo, vendar zanemarja svoje obveznosti do njunega sina Jacquesa, kar vodi do njegove smrti.

1.1.2 Motiv umrlega otroka pri Zolaju in Cankarju

Emile Zola naj bi prevzel motiv umrlega otroka po Flaubertovem romanu *Vzgoja srca*. Umrlega otroka, ki je prispodoba njenega zamirajočega odnosa, skušata Frédéric Moreau in Rosanette ohraniti, tako da ga dasta upodobiti slikarju Pellerinu. Flaubertovo okrutno hladnost pa je Zola zamenjal s tragiko epopeje (Brady, 1968: 143).

Šele ob otrokovem truplu se Christine zave, da nikoli ne bo mogla povrniti škode, ki jo prizadejala sinovemu srcu, saj ga je zaradi moževega dela zapostavljala. Lantier pa se v istem hipu poloti slikarske študije, ki bo kasneje nosila ime *L'enfant mort* (Mrtvi otrok). Šele z dokončanjem slike je Lantier sprejel očetovstvo, ki se mu je prej izogibal.

Motiv umrlega otroka je verjetno po romanu *Umetnina* sprejel tudi Ivan Cankar, vendar ga ni obširno razvil. Berta namreč prezgodaj rodi mrtvega otroka. Če je torej slednji pri Zolaju navdih za ustvarjanje, pa je pri Cankarju dokaz, da umetnik ne more več ustvarjati: če torej ne more vdihovati duše drugim, tudi ustvarjati ni sposoben. Pri motivu mrtvega otroka moramo biti pozorni še na eno poved, ki se kot refren celo dvakrat ponovi: *moralo je biti tako* (T, 99). V navedenih mislih ni mogoče čutiti le nekakšnega verovanja v vnaprejšnjo določenost usode, marveč očitno navezavo na Zolajev vzorec. V obeh delih gre namreč za poseben vzporedni odnos med očetovstvom in umetniškim ustvarjanjem. Ko umetniku umanjka navdih, mu umre lasten otrok.

1.2 Umetnik — umetnina

Umetnina dokončno vstopi v Claudovo in Christininino razmerje, zlasti ko slednja poskuša s ponovnim poziranjem pomagati svojemu možu. Slikar postaja vse bolj obseden s sliko, ki nastaja po ženini podobi. Iz opisanih umetnikovih stališč je očitno, da se Lantier čuti nepopolnega, saj ne more oživljati svojih podob, hkrati pa je ta želja povezana z umetnikovo spolno zavrnostjo: Lantier je namreč obseden z upodobljeno goloto, ki je v resničnosti nikoli ni mogel posedovati. *Dekleta, ki jih je podil iz svojega ateljeja, je občudoval na svojih slikah, jih ljubkoval in jim delal silo, obupan do solz, ker jih ni mogel ustvariti dovolj lepih in dovolj živih* (U, 51). S problemom oživljanja upodobljene ženske, njenega istenja z živim bitjem in skorajšnjega občevanja z njim pa Emile Zola približa svojega umetnika antičnemu Pigmalionu, ki je ustvaril Afroditin kip prav iz neuslišane ljubezni do boginje in se do njega obnašal kot do živega bitja.⁵ Lantier navkljub ljubeči ženi išče družico v umetnini. Christine vidi v njej svojo tekmico, saj možu očita, da je upodobljena ženska tista, s katero pravzaprav občuje.

Medtem ko je v *Umetnini* temeljno vprašanje, kako ustvariti popolno, torej živo umetnino, pa je problem *Tujcev*, kako naj ideja preide v formo. Po rojstvu mrtvega otroka se Slivar, nerazpoložen zaradi dela s spomenikom neznanega pesnika, zasanja drugam: »Domislil se je ženskega obraza, finega nosa, krepkih ustnic, vitkega telesa, in njegove roke so se igrale z ilom !...! Ali komaj se je

⁵ Več o Pigmalionu glej Robert Graves (1955). *The Greek Myths*. Edinburgh: Penguin Books, str. 211-212.

roka zaigrala, je misel izginila in veselje ga je minilo» (T, 106-107). Podoben pojav je zaznati tudi (sicer v slikarski paradigmi) pri Zolaju, ko ima Lantier občutek, da ga čopiči puščajo na cedilu, saj mu zasnova gole ženske izginja (U, 57).

Cankarjeva omemba ženskega lika nas navdaja z mislijo, da bi veljalo posvetiti več pozornosti opisanim Slivarjevim osnutkom ženskih obrazov. Ena od podob, ustvarjenih za Kettejev spomenik, predstavlja žensko, ki je »vitka, tenka, ne še dozorela, otrok poln neumnih sanj, in njen obraz je bil, kot da bi se igral na njem žarek tistega pohlevnega ljubeznivega, sanjskega sonca, ki sije tam doli« (T, 118-119). Lik nas, upoštevajoč tudi krajevno določnico, spominja na bivšo zaročenko Ano. Z osnutkom pa Slivar brez obžalovanja uniči svojo preteklost ter vse spomine nanjo.

Kasneje razdrobi vsa poprsja razen enega: »Pred nekaterimi tedni je bil pričel delati to glavo, brez namena in samo iz dolgega časa; ni imel ne modela ne slike in tudi spominjal se ni, kje bi bil videl ta obraz, ki mu je bil tako jasno v spominu. Zdaj, ko je vzdignil roko, da bi ga uničil, pa so nenadoma pogledale nanj oči njegove žene. Taka je bila, ko jo je prvič videl — življenja in uživanja željna, polna hrepenenja in vdanosti obenem« (T, 134).

V obeh delih stoji med umetnikom in ženo njegovo delo. V romanu *Umetnina* postaja žena odveč, saj pomeni umetniku zgolj posrednika, ki mu omogoča ustvarjanje podobe. Za svojo pravo družico pa ima Lantier upodobljeno žensko. V *Tujcih* pa se zdi odvečno umetnikovo delo, saj je tudi ono posrednik. Kipar namreč iz podzavesti upodablja le tiste like, ki jih je spoznal v resničnosti, hkrati pa prek njih sporoča svoja občutja. Šele prek dela lahko spozna prava čustva do Berte. Ugotavlja namreč, da jo ljubi ter da ji ni izpolnil hrepenenja. Ker pa lahko izraža svoja občutja zgolj v kamnu, Slivarjevo umetniško delo onemogoča srečnejše razmerje med kiparjem in njegovo ženo. Njenemu kipu je sicer prizanesel, vendar je za rešitev njunega zakona že prepozno.

Lantiera veže na Pigmalionovo temo slikarjeva obsedenost z oživljanjem upodobitve, Slivarja pa (resda nezavedno) izražanje lastnih občutij v kipu. Zolaja vznemirja nemoč pri oživljanju umetnosti, Cankarja pa nemoč pri prenašanju vsebine v obliko, kar ni posledica kiparjevega pomanjkanja navdiha, marveč trenutna nezmožnost izražanja občutij v umetnini.

2. Motiv samomora pri Zolaju in Cankarju

Pojav samomora, ki ga je v svojem delu opisal E. Zola,⁶ je poleg motiva umrlega otroka najtrdnjši argument v prid domnevi o Cankarjevi navezavi *Tujcev* na francoski roman. Vendar lahko govorimo le o motivni podobnosti, saj se njuni naravi močno razlikujeta. Po že omenjenih Christininih očitkih je Claude Lantier razpet med spolnim in smrtnim nagonom. Slikar namreč spozna, da ob nedokončani umetnini ne bi mogel živeti, Christine pa skuša v možu prebuditi spolno slo: »Ljubila te bom in živel boš« (U, 349). Pogoji za to se zdi neizpolnjev, saj bi se moral povsem odpovedati slikarstvu. Vendar se je Claude že zdavnaj odločil, da bo slikal do kraja, čeravno bi moral žrtvovati svoje življenje. V deliriju, v katerem sliši glasove naslikane ženske, se obesi. Med živo Christine in mrtvo podobo se odloči za slednjo: »/.../ Ženska je sijala s svojim simboličnim bliščem idola, slika je slavila zmagoslavje, bila je edina nesmrtna in pri močeh!...!« (U, 353).

Pri klasifikaciji samomorov obeh umetnikov si bomo pomagali s sociološko študijo *Le Suicide* (1897) Emila Durkheima, s katero si skuša literarna zgodovina še danes pomagati pri razlagi edinega po Camusu zares resnega filozofskega problema.

Lantier je psihopatološka osebnost, obremenjena z dednostjo, zato je potrebno iskati vzroke za njegov samomor zunaj družbe. Glede na poznavanje njegovega samouničenja ga lahko poimenujemo z Durkheimovim pojmom *manični suicid*. Bolnik se ubije, ker hoče pobegniti

⁶ Samomor naj bi Zola povzel po Balzacovi umetniški noveli *Neznana umetnina* (*Chef d'oeuvre inconnu*, 1832), v kateri nesrečni umetnik Frenhofer prav tako povezuje umetnino z žensko, s katero joče in se pogovarja (Brady, 1968: 134-136).

umišljeni resničnosti. Lantierov samomor je torej samomor duševnega bolnika, ki ne zdrži več pritiska vidnih in slisnih halucinacij, ki mu jih povzroča nedokončani ženski portret.

Slivarjev samomor pa je veliko težje umestiti v Durkheimov sistem. Uvodoma velja poudariti, da omenja Cankar samomor večkrat kot nekakšen vodilni motiv, ki bralca morda opozarja na junakovo vnaprej določeno usodo. Tako že na začetku petega poglavja kipar Ambrož Slivarju pravi, naj mu piše, ko se misli obesiti. Kipar se najprej začudi, nato pravi: »*Kako mi je videl v srce*« (T, 48). Nadalje spoznavamo Marijo, od rojstva bolno Slivarjevo svakinjo, ki je nosilka suicidalnih teženj in ji je skok z okna preprečila prav sestra Berta. V Mariji najde Slivar sorodnega duha, ki mu večkrat spregovori o svoji izkušnji. Cankar omenja samomor tudi v opisovanju svatov. Ena od postaranih šivilj je pred nekaj leti skočila v Donavo, saj jo je oskrnil edini, ki ji je kdaj prisegel ljubezen. Nekajkratne omembe samomora dokazujejo, da Slivar posveča izjemno pozornost nagonu smrti, ki ga ljubezenska zveza z Berto znatno omili. Po smrti njunega otroka pa se smrtna paradigma znatno okrepi: »*Sam [=Slivar] je bil mrtev, to življenje je bilo mrliško: vstal je bil iz groba in hodil je med ljudmi kakor senca /.../*« (T, 99). Poudariti velja, da je ob navedbi samomora dvakrat omenjen tudi Alfonz Neuer, ki ga spoznamo, ko se kot družinski prijatelj udeleži poroke. Vanj so uprte Marijine oči, saj je v gostih prav takrat, ko se Slivar s svakinjo pogovarja o samomoru. V tistem trenutku tudi Slivar spozna, da komijeva družba Berti vse bolj ugaja. Skladno s spoznanjem, da Slivar v svoji notranjosti Berto ljubi, a ga delo ovira pri srečnejšem razmerju, lahko postavimo tezo, da je prav ljubezen ena od spodbud, ki vodijo umetnika k samouničenju: »*Njeno srce je razbil, neusmiljeno ga je uklenil v svojo službo in tako bi ga vlačil s sabo po umazani ulici. Ubogo, trepetajoče nedolžno srce! In vedel je: samo ena je pot, da izbriše ta veliki greh in olajša dušo*« (T, 132). V Slivarju je torej očiten občutek, da se mora umakniti in prepustiti svoje mesto drugemu, saj Berto še vedno ljubi in ji želi srečo. Njegov cilj vse bolj postaja umik iz njenega življenja. Njegov samomor bi lahko imeli za *altruističen*, s to pomembno razliko, da se umetnik ne isti z družbeno skupnostjo, kar namreč zahteva Durkheimova definicija. Zakonski pravici (in posledično življenju) se odpove le v korist Berte, s katero ni mogel vzpostaviti uspešnejšega razmerja. Vendar altruizem ni edina od suicidalnih spodbud. Slivar že kmalu ugotovi, da se ne more ustrezno vključevati v družbo.

Durkheim poudarja, da vez, ki povezuje osebo s skupnostjo, veže tudi k življenju. Slivar kot socialno bitje propade, saj ni sposoben služiti družbi, ki ga prav zaradi njegove nepripravljenosti za sodelovanje zavrača. Ni naključje, da se prav pred samomorom domisli »družbe« in z veseljem ugotovi, da se je še pravi čas od nje odstranil. Njegov individualni jaz se torej uveljavlja na škodo družbenega. Prav zaradi umetnikove nemoči, da bi ostal v družbi, moramo imeti njegov samomor za *egoističnega*. Osamljen si izbere skok v Donavo in torej ponovi poskus stare šivilje, ki se je hotela utopiti zaradi nesrečne ljubezni. V celoti lahko Slivarjevo dejanje obravnavamo kot mešano vrsto *egoaltruističnega samomora*. Umetnik se je pred družbo umaknil v Bertino zavetje, ko pa je izgubil še to oporo, skuša s samomorom altruistično odrešiti soprogo spon, ki jo vežejo nanj.

Naravi obeh samomorov nista primerljivi: Zolajev samomor sodi v območje naturalističnega opisovanja propada dedno obremenjene osebnosti, Cankar pa je ustvaril postromantičnega samomorilca. Njegov egoaltruistični samomor ustreza predstavi problematičnega osebk, ki se ne more vključiti v družbo, hkrati pa se žrtvuje za srečo ljubljene. Tako pri Zolaju kot pri Cankarju je opazen nagon smrti, ki ima po Freudu nalogo vračati organsko živeče v stanje brez življenja. Pri Lantieru prevlada destrukcijski nagon, ki izniči vsa Christinina erotična prizadevanja. Cankarjeva Berta se usmeri v drugega človeka in tako prepusti Slivarja nagonu smrti, s katerim se ne more več spopasti.

Cankarjevo delo se konča s Slivarjevim skokom, saj pripovedovalcu umanjka ustrezna perspektiva. Zola pa nadaljuje roman z opisom Lantierovega pogreba, ki se ga udeleži le peščica na čelu s Sandomom in Bongrandom. Slednja ugotavljata, da sta v primerjavi s Claudom zgolj poustvarjalca. Roman se konča s Sandozovim vzklikom: »*Lotimo se dela!*« (U, 363), ki nas navdaja z mislijo, da »umetnina« še ni dokončana.

3. Deskripcija pri Zolaju in Cankarju

3.1 Nosilec pogleda

V tem poglavju bomo skušali predstaviti nekatere postopke deskripcije, ki so opazni v romanih *Umetnina* in *Tujci*.⁷

Najprej nas bo zanimal nosilec pogleda (*le porte-regard*), ki ustvarja deskripcijo, jo opravičuje ter jo napravi bolj verjetno. Emile Zola uvaja v svoj roman avktorialnega pripovedovalca, včasih pa ga nadomesti s personalnim, morda prav zaradi verodostojnosti deskripcije. Cankarjevo pripovedovanje je vseskozi personalno, le včasih se vmeša vsevedni pripovedovalec.

Poglejmo si nosilca pogleda ob prvem srečanju s svojima kasnejšima družicama. Lantier je tisti, ki v roman uvede Christine in prav preko njegovega pogleda nam pisatelj opiše izgled junakinje. Naslednjega dne je v vročini jutranje svetlobe mlada obiskovalka vrgla s sebe rjuho, tako da se slikarju odpre pogled na njeno telo: »Imela je kožo zlate barve, svilnato nežno, mlado kožo, dvoje malih trdih dojk, nabreklih od življenjskih sokov!...!« (U, 19).

Duševni užitek ob prvem umetnikovem srečanju s kasnejšo ženo Berto pa je opazen tudi v *Tujcih*: »Njen obraz je bil, kakor jih je ljubil: svež in vesel, ves poln ognja in mladosti, njene temnosive oči so gledale prešerno in odkrito, nobenih nemirnih sanj, nič nezadovoljnosti in nič hladnega razuma ni bilo v njih: otroške so bile, samo željne veselega uživanja, ljubezni in pomladi. Njeno telo je bilo polno, krasno razvito: kipeló je in trepetalo pod lahno obleko« (T, 63).

Kajpak se opisa obeh žensk, videna skozi junakovi personalni perspektivi, razlikujeta. Lantier se ob zaznavanju predmeta opazovanja ne predaja čustvom, zato mu tudi ne uide niti najmanjša podrobnost. Slivarjeva deskripcija Berte pa sloni na posploševanju ter na osebnih komentarjih (npr. v njenih očeh ni neumnih sanj in hladnega razuma). Slivar — *nosilec pogleda* je zlasti zaljubljen moški, ki ga je v pomlad prebudila lepota. Lantier — *nosilec pogleda* pa je stvarni in nečustveni umetnik. Christine namreč opazuje *!.../ z jasnim pogledom slikarja, ki mu je ženska izginila, in ne vidi drugega kakor svoj model* (U, 22).

3.2 Premična deskripcija

V nadaljevanju bomo skušali primerjati premični deskripciji (*la description ambulatoire*), ki sta prisotni v obeh delih. Gre za spreminjajočo pokrajino ali mesta, ki jih sprejema premikajoča oseba.

Medtem ko Zola opisuje sprehode Clauda in Christine vzdolž reke Seine (od otoka St. Louis po strugi navzdol), pa se Slivar in Ana vzpenjata (iz parka v gozd do odprtega prostora z razgledom). Ker Slivarja sosprehajalka ne privlači, se njegov pogled posveča zunanji stvarnosti: »!.../ star penzionist je sedel na klopi ter bral svoj časopis, dvoje pestern se je smejaló tam nekje za drevjem, in od travnika so se čuli kričeči otroški glasovi« (T, 13). Pri Zolaju pa sta nosilca pogleda oba romanopisna junaka. Christine, ki zaznava nabrežje Henrika IV. s skupino otrok in psov, prekopicavajočih v pesku, primerja v mislih dnevni Pariz z nočnim. Claudov pogled pa je tisti, preko katerega spoznavamo igre svetlobe s pariškimi znamenitostmi. Notredamska stolpiča, ki se bleščita in sta, kakor da bi ju na novo pozlatil (U, 103), spominjata na stolp frančiškanske cerkve, ki se je lesketal v soncu (in je) gorel v čistem zlatu (T, 16). Ena od značilnosti premičnih opisov je tudi upoštevanje vremenskih ali svetlobnih sprememb (npr. iz sonca v mrak). Lantier meni, da se Pariz uspava v lastni slavi, Slivar pa pozdravlja ravan, ki se odeva v črno odejo in se napravlja spat (T, 16). Omenjeni povedi je Cankar dodal še postopek odmora (*la pause*), saj njegov junak nato še dolgo stoji ob poti z zravnano glavo. Takšen element, ki dovoljuje nosilcu pogleda, da ima dovolj časa za zaznavanje in posredovanje opisa, je večkrat uporabil zlasti Zola, ko pravi, da sta se Claude in Christine ustavila ob vsakem koraku, saj ju je zanimalo življenje reke Seine (U, 101).

⁷ V tem poglavju uporabljamo terminologijo vodilnega francoskega deskriptologa Phillipa Hamona.

Omeniti velja še eno deskripcijo iz Cankarjevega romana, katere nosilca sta Berta in Slivar ob njunem nedeljskem sprehodu. Tudi ta opis omenja otroke, ki pa so zdaj razdeljeni na belolične mestne in bolehnne predmestne otroke. Sonce pa se zdi blede in zaspano. V nadaljevanju nas bo zanimalo prav sonce kot optični element, ki omogoča pogled.

Emile Zola uporablja v svojem romanu sonce z dvojnim namenom: po eni strani je pripomoček, brez katerega slikar Lantier, ki vsaj na začetku še pripada impresionistom, ne bi mogel ustvarjati; po drugi plati pa sama igra spreminjajoče svetlobe urejuje že prej omenjene opise, ki nam jih podajata nosilca pogleda. Večkrat je opisano sonce, ki npr. senči eno ulico in osvetljuje drugo (U, 102; 213).

Pri Ivanu Cankarju ima sonce povsem drugo vlogo in tudi prehajanje svetlobe v mrak ima drugačne razsežnosti kot pri Zolaju. Slivarju je bilo druženje z Ano zaradi že omenjenih razlogov neprijetno, zato je bil tudi gozd temen, le včasih je zasvetil gori v vejevju rumen cekin, ali komaj ga je Slivar z veseljem ugledal, ga ni bilo že nikjer več in temno listje je trepetalo (T, 13). Vse to zgolj uokvirja misel, da mora dokončno prekiniti s preteklostjo: *to je bila noč, in zdaj pride jutro* (T, 14). V trenutku, ko v mislih postavi mejnik, se zjasni: *»po vzhodnih hribih, se je še razlivala mehka luč, odsevala je celo še na dolgi progi ravnine [...]«* (T, 16).

Podobnih vzporednic med Slivarjevo notranjostjo in sončno svetlobo je v **Tujcih** kar nekaj. Omenimo le dvakratni pojav plasti sončne svetlobe, ki je tanka, ko ima kipar v zvezi z Ano še pričakovanja (T, 8), kasneje pa se ista svetloba vse bolj oži in na koncu izgine (T, 11).

Iz navedenega lahko povzamemo, da pomeni Cankarju spreminjanje sončne svetlobe ogledalo notranjih čustev. Ko je junak razporejen in vznesen, sije sonce; ko svetloba umanjka, so čustva neprijetna. Po rojstvu mrtvega deteta se sonce skoraj ne pojavlja več. Pojavi se tik preden Slivar stori samomor: *»Danilo se je že; ravno pred njim se je vzpenjala na nebo medla svetloba«* (T, 142).

Omeniti velja še sonce, ki ga zaznavajo ostali člani družine Sykora. Berta vidi sončne žarke oprasene in umazane, saj sijejo nad tovarniškimi oblaki, Marija pa se navdušuje nad istrskim soncem, ki ga povezuje s svojim zdravljenjem v tej pokrajini. Sonce torej ustvarja prispodobo splošnega stanja okolja ali duha. In prav na podlagi opisovanja sonca lahko postavimo ločnico med Zolajevo in Cankarjevo deskripcijo.

Omenili smo že, da ostaja Lantier kot nosilec pogleda stvarni umetnik, hkrati pa je prav on tisti posrednik, ki omogoča bralcu zaznavanje vtisov o Parizu, ki temeljijo na igri sončne svetlobe ali njenemu prehajanju v mrak, kar priča o trenutnosti in minljivosti opisa. To pa so značilnosti impresionizma, ki ga je v književnost uvajal prav francoski naturalizem.⁸ Premična deskripcija, ki jo ustvarja Slivarjevo gledišče, ima nekaj podobnih elementov kot Zolajeva (otroci, igra svetlobe z znamenitostmi, uspravajoča se pokrajina, postopek odmora za opisovanje), vendar je v svoji osnovi postromantična, saj sledi romantični predstavi o harmoniji med naravo in človekovo notranjostjo. Z izbranimi elementi narave je mogoče opisovati (prisposodbljati) človeška občutja.⁹ Opisi sonca, ki ga posreduje proletarska družina Sykora, preveč razumsko razlagajo duševne ali socialne okoliščine, zato ne morejo biti impresionistični. Značilnost slednjih je namreč posredovanje čutnih vtisov v smislu brezinteresnega uganjanja.

4. Roman s ključem pri Zolaju in Cankarju

Literarna zgodovina je že kmalu po izidu spoznavala v umetnikih romana **Umetnina** resnične zgodovinske osebnosti, takšno branje pa je z različnimi dokumenti spodbujal tudi Zola sam. Claude

⁸ O Zolajevem impresionizmu glej J.-H. Matthews (1961). *L'Impressionnisme chez Zola: le Ventre de Paris*, Le Français moderne XXI/3, str. 199-205.

⁹ O tem več Paul Van Tieghem (1964). *Le romantisme dans la littérature européenne*. Saint-Amand: Éditions Albin Michel, str. 230.

Lantier ima mnogo značilnosti Paula Cézanna, zlasti pa njegovo negotovost pred žensko goloto (Brady, 1968: 227). V svojih pripravah pa je Zola zapisal, da pisatelj Pierre Sandoz ni nihče drug kot »moi«, saj je glasnik njegovih idej (Brady, 1968: 258). Pisatelj naj bi z Lantierom prijateljeval v rani mladosti (kakor Zola s Cézannom). Njegov oče pa je bil španski begunec (U, 35). V omenjenem primeru je Zola kjuč, ki omogoča prepoznanje, saj je tudi sam nefrancoskega porekla. Njegovo delo je torej roman s ključem, v katerem so resnični dogodki in osebe predstavljeni s spremenjenimi imeni, vendar le v tolikšni meri, da jih lahko spoznamo na podlagi našega vedenja o stvarnosti.

Podoben ključ je mogoče zaznati tudi v Cankarjevi osebi svetovljanskega arhitekta Tratnika, ki naj bi prav zaradi omembe njegovega zanimanja za razmere v *Kini* (T, 59) morda predstavljal Ivana Jagra (1871-1959). Slednji je leta 1901 v Pekingu obnavljal v boksarski vstaji porušeno četrto (Merhar, 1951: 479). Omenimo še en ključ, ki omogoča prepoznavanja tedanjih resničnih dogodkov. Kipar Slivar je namreč nagrajenec natečaja za Kettejev spomenik, za katerega je bilo izročeno *sedem* načrtov. V tistem času pa je bilo predloženo prav toliko osnutkov za Prešernov spomenik, katerega natečaj je zbudil nemalo polemik (Merhar, 1965: 473-474). Ivan Cankar pa je *oblizanega in našarjenega Prešerna s preklavrno žabjo muzo* tudi kasneje kritiziral v svojih umetnostnih kritikah.¹⁰ Pisateljova pisemska opazka Ani Lušinovi, da je pri opisu slikarja Ambroža mislil na Riharda Jakopiča (Merhar, 1965: 471), pa priča o Cankarjevi zavestni uporabi resničnih osebnosti.

Naš namen ni natančneje razlagati **Tujce** s pomočjo biografike, saj nas zanimajo zgolj tisti elementi, na podlagi katerih imamo lahko Cankarjevo delo za umetniški roman s ključem. Na podlagi povedanega lahko trdimo, da sta romana **Umetnina** in **Tujci** primerljiva tudi zvrstno.

5. Zaključek

Ivan Cankar se je pri pisanju prvega slovenskega umetniškega romana **Tujci** navezal na evropsko tradicijo. Odmeven zgled bi utegnil biti prav Zolajev roman **Umetnina**, pri katerem se je mogel slovenski pisatelj seznaniti tudi z značilnostmi umetniškega romana s ključem.

V presečišču obeh romanov obstaja nekaj motivno-tematskih elementov. Najopaznejša sta gotovo motiva umetnikovega samomora in umrlega otroka. Slednja je tudi Zola prevzel iz tradicije (Balzac, Flaubert), ki je v celoti ali vsaj delno povezana z umetniško snovjo. Oba motiva pa je Cankar podobno kot pred njim Zola uvedel v svoje delo s postopkoma transmotivacije in demotivacije. Ta je opazna zlasti pri motivu umrlega otroka, ki je v **Tujcih** z mrtvorojenim detetom le nakazan, povsem pa je izbrisano Zolajevo prikazovanje otrokove zapostavljenosti, ki vodi do njegove smrti. Umetnikov samomor je v Cankarjevem romanu zaznaven, vendar transmotiviran. Transmotivacija zahteva iznajdbo nove motivacije, ki nadomešča izvorno (Genette, 1982: 465). Samomorov ni mogoče primerjati, saj gre vzroke za Lantierovega iskati zunaj družbe, za Slivarjevega pa znotraj družbe.

Cankar naj bi se zgledoval zlasti pri Christininih prvih stikih z ateljejem, upošteval pa naj bi tudi Lantierove poročne dileme. Po francoskem pisatelju naj bi prevzel vsaj v grobem tudi trikotnik *umetnik — žena — umetnina*, ki združuje tri nepovezljive člene. Prav Slivarjev odnos do žene, v kateri podobno kot Lantier išče izgubljen materinski ljubezen, nam počasi že nakazuje Cankarjevo prenovitev umetniškega romana z motivom tujca.¹¹ Slovenski pisatelj je nemara sledil Zolaju pri opisovanju umetnika sirote, vendar je junakova zgodnja izkušnja zgolj nastavek za Slivarjev stalen občutek tujstva. Vzroke zanj je potrebno iskati v dejstvu, da je njegova mati umrla v zgodnji mladosti, kar je povzročilo umetnikove nenehne selitve ter dokončno izgubo doma. Poleg takšnega nehotenega tujstva pa zaznavamo v romanu tudi hoteno. Kiparja namreč v tujino vleče želja po izpopolnjevanju, zaradi katere pride v konflikt s svojimi meceni. Medtem ko je bil v Ljubljani tujec

¹⁰ Ivan Cankar, *Naši umetniki* (ZD XXIV, str. 141).

¹¹ Motiv tujca je Cankar opisal s 32 samostalnik *tujec* in 26 pridevniki *tuj*, ki se pojavljajo v vseh pomenskih odtenkih.

iz devete dežele (T, 115), pa velja med rojaki na Dunaju za tujca iz uboge dežele (T, 112). Čeravno se je zaradi domačih razmer navduševal nad umetniki, ki so na domovino pozabili, pa se proti koncu odloči, da bo tudi njim tujec. Slivar pa je na Dunaju tujec tudi dejansko, Slovenec, zato ga profesor odslovi. Če je bilo torej na začetku tujstvo vsiljeno, se zdaj zanj odloči zavestno. Občutek tujstva, ki je vraščen v umetnika že od mladostnih izkušenj, mu onemogoča, da bi se vključeval v domačo družbo ali tudi integriral v tujini, saj bi bil prisiljen v kompromise na škodo umetnosti.

Najusodnejši pa je občutek, da se je odtujil Berti, ob kateri je odkrival materinsko ljubezen in se počutil domače. Podobno kot se odtujita zaradi umetniškega poslanstva zakonca Slivar, pa se razhajata tudi Lantierova.

Claude namreč ugotavlja, da sta si s Christine tujca (U, 149). Takoj po poroki pa spoznavata, da si bosta odslej tujca, saj ju ovira neko drugo telo (U, 229). Malo verjetno je, da bi bil Cankar lahko pozoren na ta dva stavka. Slivarjev samomor je torej nasledek njegovega občutja tujstva, ki se kaže v njegovem odtujevanju družbi in družici. Tudi zato je njegov samomor *egoaltruistične* narave, ki je gotovo pomemben postromantični element **Tujcev**.¹² V isto območje lahko uvrščamo tudi pojmovanje narave, ki izžareva junakova čustva. Cankar se s takšnim opisovanjem približuje romantični predstavi o harmoniji med naravo in človekovo notranjostjo.

Cankarjeva recepcija **Umetnine** je bila pomemben dejavnik pri genezi **Tujcev**. Zlasti naj bi določevala Slivarjev konec, pogojevala nekatere dogodke iz umetnikovega zasebnega življenja in najbrž dajala zgled pisateljevim poskusom v premični deskripciji. V celoti pa se je Ivan Cankar odrekel Zolajevemu objektivizmu in determinizmu, saj je oblikoval postromantičnega junaka, katerega notranjost prispodablja narava; ki neprilagodljiv trpi zaradi nenehnega občutka tujstva, kar povzroči njegov samomor.

Viri in literatura:

A

Ivan Cankar (1970). *Tujci*. Zbrano delo 9. Ur. Dušan Voglar. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev). Ljubljana: DZS.

Emile Zola (1966). *L'Oeuvre*. V: *Les Rougon Macquart IV*, édition intégrale publiée sous la direction d'Armand Lanoux, études, notes et variantes par Henri Mitterand. (Bibliothèque de la Pléiade). Paris: Gallimard.

B

France Bernik (1976). *Cankarjeva zgodnja proza*. Ljubljana: CZ.

Patrick Brady (1968). »L'Oeuvre« de Emile Zola, roman sur les arts. Genève: Librairie Droz.

Patrick Brady (1985). Scripting, Surrogate Mothers, Incest Taboo, and Creativity: Zola's Twofold Self-Betrayal in *L'Oeuvre*. *Neophilologus* LXIX/4, str. 533-538.

Emile Durkheim (1930). *Le suicide*. Paris: Librairie Félix Alcan.

Gérard Genette (1982). *Palimpsestes*. La littérature au second degré. Saint-Amand: Editions du Seuil.

¹² Ta pojem je uvedel v slovensko literarno vedo Janko Kos, ki ob raziskavi **Tujcev** tudi opozarja na njihove postromantične sestavine (Kos, 1987: 166).

Učbenik pri pouku književnosti v dveletnih poklicnih šolah

1. Uvod

V svojem prispevku želim predstaviti cilje, oblike in metode dela pri pouku književnosti v dveletnih poklicnih šolah, za katere je uveljavljeno poimenovanje skrajšani program (SKR). Opozoriti želim tudi na težave, s katerimi se srečuje učitelj v teh oddelkih.

Problematika pouka v poklicnih šolah sploh je v zadnjih letih potisnjena v ozadje, saj kaže, da so trenutno vse sile usmerjene v izvedbo mature. Marsikaj se bo najbrž spremenilo z novo šolsko zakonodajo, saj ob reformi šolstva prihajajo tudi spremembe učnih načrtov, s tem pa potreba po novih učbenikih za poklicne šole. Odnos do poklicnega šolanja se namreč kaže tudi v preskrbi z učbeniki. Za pouk književnosti na primer ni bilo nobenega učbenika, ki bi bil veljaven posebej za poklicne šole. V triletnih poklicnih šolah so učenci sicer uporabljali berilo za srednje šole (avtorji Kolšek—Kos—Lah—Logar—Šimenc), vendar praktiki vedno znova ugotavljamo, da je učbenik za to stopnjo neprimeren — ne sicer toliko glede izbire besedil kot glede načina njihovega podajanja. Prezahtevna so besedila iz svetovne književnosti, premalo je razlag neznanih besed, literarnozgodovinska in teoretična pojasnila so prezahtevna.

Še slabši položaj je v dveletnih poklicnih šolah, za katere trenutno sploh ni veljavnega učbenika in so učenci odvisni od fotokopij umetnostnih besedil iz različnih virov. Delo pri pouku književnosti je s tem otežkočeno, poleg tega pa se pogosto dogaja, da učenci fotokopije izgubljajo ali pozabljajo doma. S temi težavami sem se srečala tudi sama, ko sem začela v šolskem letu 1993/94 poučevati v dveh oddelkih ti. skrajšanega programa. Zato sem se odločila olajšati delo sebi in zbrati tista besedila, ki jih morajo učenci poznati, če želijo uspešno opraviti zaključni izpit. Ob podpori vodstva šole sem svojo zamisel lahko realizirala še v večjem obsegu, kot sem nameravala. Nastal je učbenik za književnost, ki sem ga namenila učencem dveletnih programov Srednje tehniške in zdravstvene šole v Novem mestu in naj bi ga uporabljali, dokler ne bi dobili novih učnih načrtov za dveletne poklicne šole in s tem tudi nove, primernejše učbenike.

2. Cilji pouka književnosti v SKR

2.1 Opredelelitev ciljev v učnem načrtu

V prenovljenem učnem načrtu za dveletne šole je še posebej poudarjen pomen branja in razumevanja besedila. Cilji pouka književnosti so naslednji: učenci

- se navajajo na smiselno in hitrejše tiho branje ter na knjigo in druge publikacije kot vir informacij in znanja;
- se navajajo na doživljanje in umevanje umetnostnih besedil ter gledaliških, filmskih in TV sporočil;

— si oblikujejo stališča in vrednote, ki jim pomagajo k individualni in socialni identiteti.¹

Učni načrt določa tudi okvirne učnosciljne naloge, s katerimi učitelj uresničuje vzgojno-izobrazne cilje. Prva naloga učitelja v SKR je, ugotoviti predznanje učencev, saj mora ob ugotovitvi obsega, kakovosti in uporabnosti učenčevih jezikovnih, sporočanjskih in bralnih sposobnosti in navad omogočati uspešen razvoj sporočanjskih zmožnosti, bralnih potreb in navad in temu namenjena jezikovna znanja. Razvoj sporočanjskih zmožnosti naj s svojo vsebino podpira tudi književna vzgoja.²

Na bralno vzgojo se navezuje naloga, naj učitelj z branjem besedil različnih zvrsti, domačim branjem in raznimi nalogami učence spodbuja, da sami segajo po knjigi, priročniku, časopisu, strokovni reviji kot viru novih in kakovostnih informacij ter branja za sprostitev. K tem nalogam pritegne tudi šolsko knjižnico in mediateko.

*Branje in obravnavanje umetnostnih besedil naj učence pritegneta k doživljanju lepega, k občudovanju jezikovne in duhovne ustvarjalnosti in k opazovanju izrazne moči slovenske besede v preteklosti in danes. Pouk književnosti in književna vzgoja odkrivata to izrazno in sporočevalno moč tudi kot tisočletno slovensko željo po ohranitvi, po vpetosti v duhovne in civilizacijske tokove Evrope in kot slovenski enakovreden in izviren prispevek h kulturnemu bogastvu in materialnemu razvoju Evrope. Izobraževalnih in vzgojnih ciljev, h katerim vodita interpretativno branje in besedilo prilagojena strokovna razlaga, ni treba širiti s podatki in nalogami, ki ne osvetljujejo besedila in njegovega avtorja, ne njune časovne, jezikovno-slogovne ali sporočilne dejavnosti.*³

2.1.1 Razvijanje književnih sposobnosti

Poglavitno je, sodeč po učnem načrtu in izkušnjah, razvijanje sposobnosti literarnega branja. V ta namen pouk književnosti temelji na delu z umetnostnim besedilom. Z različnimi vprašanji in nalogami, ki jih zastavljamo učencem pred branjem in po njem, spodbujamo njihovo zmožnost za sprejemanje, doživljanje in razumevanje njihovim sposobnostim primerne umetnostne in neumetnostne besedila. Zelo pomembno je, da je učencem besedilo doživljajsko blizu. Interpretacijo besedila moramo prilagoditi. Priznati moramo namreč, da je osnovna šola v zadnjem desetletju pretiravala v svoji neselektivnosti. Učenci v SKR ne morejo dlje časa slediti učiteljevi razlagi, zato jih je treba pritegniti z različnimi oblikami in metodami dela. Ob učiteljevih usmeritvah so sposobni ugotoviti tematološke (snov, tema, ideja, motiv) in nekatere zgradbene sestavine besedila (prvine notranje zgradbe — čas, prostor, oseba; prvine zunanje, vidne zgradbe; književna vrsta, zvrst). Prepoznavanja slogovnih sestavin od učencev v SKR ne moremo zahtevati, pač pa lahko samostojno ugotavljajo zunajbesedilne sestavine, pri čemer jih navajamo na uporabo priročnikov in seveda knjižnice.

Pri učencih v dveletni poklicni šoli je težko priti dlje od doživljanja in razumevanja besedila v ožjem smislu. Njihovo vrednotenje besedila se običajno omejuje le na odgovore, kot so: *Pesem (zgodb) mi je všeč. Ni mi všeč*. Svoj odgovor težko utemeljujejo, saj večkrat ne znajo najti ustreznih besed za svoja občutja. Po interpretaciji besedila povežemo pouk književnosti z ustnim in pisnim sporočanjem. Učenci lahko besedilo obnovijo, lahko ga nadaljujejo, se postavijo v vlogo književne osebe. Ob odlomku iz Kosmačeve novele Gosenica bodo na primer spoznali opis in oris ter se poskusili v teh besedilnih vrstah, ob odlomku iz Tavčarjeve Visoške kronike pa oznako. Brez večjih težav bodo uprizorili prizor iz Županove Micke.

¹ Učni načrt za predmet slovenski jezik in književnost. V: Dveletni in triletni programi poklicnih šol (1992). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, str. 105.

² Učni načrt, str. 105.

³ Učni načrt, str. 106.

2.1.2 Književno znanje

Učenec mora v dveh letih šolanja dopolniti znanje 7. in 8. razreda osnovne šole. Pridobiti mora pregled glavnih obdobij slovenske književne zgodovine od ljudskega slovstva in Brižinskih spomenikov do sodobne književnosti. Obdobja mora znati poimenovati, časovno razvrstiti in opisati nekaj temeljnih značilnosti. Sposoben mora biti uvrstiti obravnavane avtorje v ustrezno časovno in slogovno obdobje. V bistvenih črtah mora poznati življenje in delo Franceta Prešerna, Ivana Cankarja in Prežihovega Voranca.

Književnega znanja ne širimo preko vsebin, ki so potrebne za osvetlitev konkretnega besedila in avtorja.

Ob interpretaciji besedila učenec pridobiva ob literarnozgodovinskem tudi literarnoteoretično znanje. Ob koncu drugega letnika loči med liriko, epiko in dramatiko, vezano in nevezano besedo ter ve za njihove značilnosti. Poznati mora nekatere slovstvene vrste (kratka pripoved, povest, roman, humoreska, potopis, spomin). Poznati mora najbolj tipične lastnosti pesniškega sloga (ukrasni pridevek, metafora, primera, ponavljanje, rima). Besedilu zna določiti temo in motive. Literarnoteoretično znanje vedno preverjamo ob konkretnem besedilu.

2.1.3 Književna kultura

Književna kultura — ožji vzgojni cilj pouka književnosti je v dvehletnih poklicnih šolah zelo pomemben in najtežje dosegljiv. Če bomo učencem SKR v tako kratkem času, ki nam je na voljo, vzbudili pozitivno sprejemanje leposlovja, pozitiven odnos do književne ustvarjalnosti, potrebo po knjigi, bo to lep uspeh. Poskušamo ga lahko doseči na različne načine: z obiskom kulturnih prireditev, s pripravo razrednih »literarnih večerov«, z različnimi tekmovalnimi dejavnostmi (kdor je v tem mesecu prebral eno/kako knjigo, dobi točko ...), z občasnim spodbujanjem »ustvarjalnih« poskusov (zapišite tri rimane verze, napišite šalo, nadaljaj zgodbo ...). Vse te cilje je težko doseči brez ustreznega učbenika, zato se nam postavlja vprašanje, kakšen naj bi bil učbenik za pouk književnosti v dvehletnih poklicnih šolah.

2.1.4 Možnosti drugačnih učbenikov za pouk književnosti

V sedanjem šolskem sistemu veljajo za poklicne šole tiste šole, ki učenca v dveh do treh letih pripravijo na določen poklic. Učni načrt in katalog znanja za zaključni izpit iz materinščine zahteva, da je književno znanje urejeno po literarnozgodovinskem načelu. Temu načelu sledijo tudi učbeniki, ki so v uporabi v srednjih šolah, saj je njihova zgradba odvisna od učnega načrta.

Menim, da je primerno obravnavati slovensko književnost z zgodovinskega načela, če pri tem upoštevamo tudi dojemljivost učencev. Ponovno bi bilo potrebno preveriti, ali bi moral učenec poznati resnično vsa tista besedila iz svetovne književnosti, ki so predpisana z učnim načrtom. Vprašljivo se mi zdi uvrščanje besedil po tematskem načelu, saj menim, da mora biti književno znanje kljub vsemu povezano v trdnější sistem.

V učnem načrtu za dvehletne poklicne šole so določeni samo avtorji, ki jih morajo učenci spoznati, zato je učitelju prepuščena večja svoboda pri izbiri besedil in lahko bolj upošteva dojemljivost učencev, čeprav sledi literarnozgodovinskemu načelu. Učenci imajo težave s sprejemanjem starejših besedil, vendar tudi med njimi učitelj lahko najde besedila, ki so jim bolj ali manj blizu.

Na teh izhodiščih sem se torej lotila sestave učbenika za pouk književnosti v SKR.

2.1.5 Slovenska književnost: berilo s pregledom slovenskega slovstva skozi stoletja

2.2 Postopek sestavljanja učbenika

2.2.1 Načrt dela

V prvi fazi sestavljanja učbenika sem pripravila izbor avtorjev in besedil, ki naj bi jih uvrstila v učbenik. O izboru sem se posvetovala s profesorico slovenskega jezika in književnosti, ki ima izkušnje s poučevanjem v dveletni poklicni šoli.

V načrtu sem opredelila tudi namen, okvirno zgradbo in obseg učbenika. Učbenik sem namenila izključno učencem, ki obiskujejo programe dveletne poklicne šole na Srednji tehniški in zdravstveni šoli Novo mesto (poklica kovinar, gradbenik). Moj cilj je bil olajšati pouk književnosti, s tem pa doseči tudi večjo motiviranost učencev za delo. Učbenik naj bi obsegal okoli 50 strani (format A4). Besedilom naj bi bila dodana tudi vprašanja za preverjanje razumevanja besedila in kratka pojasnila o značilnostih dobe, v kateri je besedilo nastalo.

2.2.2 Didaktična obdelava besedila

Izbiri besedil je sledila didaktična obdelava besedila. Ugotoviti sem morala, kateri deli bi bili učencem težje razumljivi, na kaj v besedilu je potrebno učence posebej opozoriti, določiti vzgojno-izobraževalne cilje za obravnavo posameznih besedil.

Pri izbiri odlomkov iz posameznih del sem pazila, da niso dolgi in da dajejo več možnosti za interpretacijo. Neznane besede so razložene takoj za umetnostnim besedilom, nato pa v okvirju sledijo vprašanja. Ta del priprave učbenika je bil morda najtežji, saj morajo biti vprašanja prilagojena sposobnostim učencev.

Kjer ob besedilu navajam tudi pojasnila, so le-ta zapisana pod vprašanji.

2.2.3 Oblikovanje poglavij

Že ko sem se odločila za literarnozgodovinsko načelo oblikovanja, je bila določena razvrstitev besedil v učbeniku. Besedila sem uvrstila v devet poglavij, prvo poglavje je uvodno in učenca seznani z nekaterimi književnimi pojmi. Poglavja sem začela z literarnozgodovinskim uvodom. Izjemi sta bili 2. in 10. poglavje (Ljudsko slovstvo, Književnost od leta 1941-1945). 3. poglavje (Protestantizem) se je začelo s Trubarjevim besedilom, pomen obdobja pa sem utemeljila za odlomkom.

2.2.4 Zbiranje mnenj o podobi učbenika in dokončno oblikovanje

Poskusno verzijo učbenika sem dala v pregled štirim kolegicam. Za mnenje o primernosti vprašanih sem prosila tudi šolsko pedagoginjo. Pri nadaljnjem oblikovanju učbenika sem upoštevala njihovo mnenje in predloge. Dodala sem pet besedil (basen, epigram, pregovore, živalsko pravljico, Menartovo pesem). Preoblikovala sem nekatera vprašanja in pojasnila, poglavja sem zaokrožila z vprašanji za ponovitev.

Učenci so tako popravljen učbenik začeli uporabljati novembra 1994. Pouk književnosti je resnično postal prijetnejši, vendar sem kmalu začela ugotavljati, da bi bilo mogoče marsikaj storiti boljše. Začela sem pripravljati spremembe, k čemur me je spodbudilo med drugim tudi to, da je za oddelek kovinarjev, ki imajo teoretični pouk v drugi polovici šolskega leta, zmanjkalo učbenikov in je bilo potrebno dati v vezavo dodatno število izvodov. Pri novi verziji učbenika sem upoštevala nekatera navodila dr. Bože Krakar Vogel pa tudi pripombe učiteljic, ki so učbenik uporabljale.

2.3 Zgradba učbenika

Učbenik uvaja poglavje Uvod v književnost, ki učenca seznani s pojmi književnost, ljudska in umetna književnost, oblike književnosti in književne vrste. Kratko razlago sem povzela po učbeniku Janka Kosa Književnost.

Uvodnemu poglavju sledi glavni del učbenika: Slovenska književnost skozi stoletja. Sestavljeno je iz enajstih poglavij: Srednjeveško pismenstvo ali obdobje prvih zapisov, Ljudsko slovstvo, Protestantizem, Protireformacija in barok, Razsvetljenstvo, Romantika, Realizem, Moderna, Obdobje med obema vojnama, Književnost od leta 1941 do 1945 in Sodobna književnost. Odločila sem se torej za litarnozgodovinsko izbiro in razporeditev vsebin, saj je na ta način najlažje doseči cilj, ki ga zastavlja katalog znanja: prebrana besedila in njihove avtorje zna učenec uvrstiti v ustrezno časovno in slogovno obdobje.

V učbenik sem uvrstila štiriinštirideset besedil. Ker sem hotela predstaviti čim več avtorjev, sem se odločila predstaviti vsakega avtorja z le enim delom, za katerega sem menila, da je zanj značilno, obenem pa doživljajsko blizu učencem, ki jim je učbenik namenjen. Izjemo sem naredila pri Linhartu in Prešernu. Na koncu umetnostnega besedila so vprašanja, ki so lahko v oporo pri obravnavi besedila ali pa za samostojno delo. K besedilom so dodana nekatera osnovna literarnoteoretična in literarnozgodovinska pojasnila. Obsežnejše biografske podatke sem dodala le pri Francetu Prešernu, Ivanu Cankarju in Prežihovem Vorancu (glede na zahtevo v katalogu znanja).

Posamezna poglavja se začenjajo s kratko oznako dobe, vsako književno obdobje zaokrožajo vprašanja za ponovitev.

Učbenik zaključuje preglednica slovenske književnosti skozi stoletja.

2.4 Izbira besedil

Za boljšo predstavo o sestavi učbenika dodajam seznam besedil:

UVOD V KNJIŽEVNOST	3
SLOVENSKA KNJIŽEVNOST SKOZI STOLETJA	5
1. SREDNJEVEŠKO PISMENSTVO	5
ALI OBDOBJE PRVIH ZAPISOV	5
2. LJUDSKO SLOVSTVO	7
KURENT	7
SVETI LUKEŽ	9
AJDA IN SLOVENCI	10
LEPA VIDA	11
AL ME BOŠ KAJ RADA MELA	12
LJUDSKA MODROST	13
3. PROTESTANTIZEM	14
Primož Trubar: TA EVANGELI SVETEGA MATEVŽA, 1555	14
4. PROTIREFORMACIJA IN BAROK	16
Janez Svetokriški: IZ PRIDIGE NA NOVEGA LETA DAN	16
5. RAZSVETLJENSTVO	18
Anton Tomaž Linhart: ŽUPANOVA MICKA	18
Anton Tomaž Linhart: TA VESELI DAN ALI MATIČEK SE ŽENI	20
Valentin Vodnik: DRAMILO	20
6. ROMANTIKA	22
France Prešeren: POD OKNOM	23
France Prešeren: KRST PRI SAVICI	24
France Prešeren: ZDRAVLJICA	26
7. REALIZEM	29

<i>Fran Levstik: MARTIN KR PAN</i>	29
<i>Simon Jenko: OBRAZI</i>	31
<i>Josip Jurčič: DESETI BRAT</i>	31
<i>Josip Stritar: OPICA IN NJENA OTROKA</i>	33
<i>Janez Trdina: GOSPODIČNA</i>	34
<i>Simon Gregorčič: SOČI</i>	35
<i>Ivan Tavčar: VISOŠKA KRONIKA</i>	36
<i>Janko Kersnik: KOLESARJEVA SNUBITEV</i>	38
<i>Anton Aškerc: MEJNIK</i>	40
8. MODERNA	42
<i>Dragotin Kette: NA TRGU</i>	42
<i>Josip Murn - Aleksandrov: V DALJAVI</i>	43
<i>Ivan Cankar: HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA</i>	43
<i>Oton Župančič: ŽEBLJARSKA</i>	45
9. OBDOBJE MED OBEMA VOJNAMA	47
<i>EKSPRESIONIZEM (1918-1930)</i>	47
<i>Srečko Kosovel: GODBA POMLADI</i>	47
<i>SOCIALNI REALIZEM (1930-1941)</i>	48
<i>France Bevk: KAPLAN MARTIN ČEDERMAC</i>	48
<i>Ciril Kosmač: GOSENICA</i>	49
<i>Lovro Kuhar - Prežihov Voranc: POTOLČENI KRAMOH</i>	50
10. KNJIŽEVNOST OD LETA 1941 DO 1945	53
<i>Karel Destovnik - Kajuh: LJUBEZENSKE</i>	53
<i>Vladimir Pavšič - Matej Bor: SREČANJE</i>	54
11. SODOBNA KNJIŽEVNOST	55
<i>Tone Pavček: PREPROSTE BESEDE</i>	55
<i>Janez Menart: CROQUIS</i>	56
<i>Dane Zajc: VSE PTICE</i>	57
<i>Edvard Kocbek: MOČNA RDEČA JUNCA GREŠTA</i>	57
<i>Beno Zupančič: SEDMINA</i>	58
<i>Svetlana Makarovič: KAKO SE JE OPICA SPREMENILA</i>	59
<i>Gregor Strniša: ŽABE</i>	60
<i>Frane Milčinski Ježek: PISMO ZA MARY BROWN</i>	62
EPIGRAM ZA KONEC	63
PREGLED LITERARNIH OBDOBIJ V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI	64

2.5 Vprašanja

2.5.1 Vprašanja v učbenikih za književnost — splošno

Vprašanja imajo v sodobnih učbenikih za književnost pomembno vlogo. Menim, da predstavlja izbira vprašanj težjo plat priprave učbenika, saj morajo biti primerna sposobnostim učencev, ki jim je učbenik namenjen. Pri sestavljanju učbenika sem imela največ težav ravno pri sestavi vprašanj, saj morajo biti zaradi nižje sposobnosti učencev v dveletnih poklicnih šolah čim bolj konkretna, preprosta in razumljiva.

2.5.2 Vprašanja v Slovenski književnosti

Vprašanja v učbeniku lahko razdelimo v dve skupini. Prvo in večjo skupino predstavljajo vprašanja, vezana na posamezno besedilo. Zaradi strukture učencev prevladujejo vprašanja nižjega nivoja, in sicer enopomenska — spominska. Preverjajo, kako so si zapomnili podrobnosti iz besedila.

Primeri: *Kdo je bil Kurent? Kako je Lukeževa žena sprejela gosta? Katere lastnosti je imel čudežni koren? Kaj je privedlo Krpana na Dunaj?*

Med vprašanja nižjega nivoja sodijo tudi alternativna vprašanja, vendar je pravih odločevalnih vprašanj le pet, pet pa sem jih dopolnila z vprašanji in nalogami višjega nivoja: zakaj, dopolni, utemelji, primerjaj.

Med vprašanji višjega nivoja močno prevladujejo vprašanja za razumevanje, ki se od enopomenskih vprašanj ločijo po tem, da mora učenec oblikovati odgovor samostojno in selektivno. Odgovor je lahko daljši in ni strogo omejen in z vprašanjem že vnaprej določen.

Primeri: Kakšen je odnos med človekom in naravo v prvi pesmi in kakšen v drugi? Kakšna je razlika med Sočo v zgornjem in spodnjem toku? Kako to razliko ponazori pesnik? Katere lastnosti kaplana Martina Čedermaca se pokažejo ob njegovi zadnji pridigi? Kaj je Lovra privedlo do tega, da je spremenil svoj odnos do nebogljene sirote? Razloži hudičeve besede: Od nekdanj me je veselilo prižigati ljudem luči in jim točiti čisto vino.

Učenec mora ob nekaterih besedilih primerjati besedila in pojave med seboj: *Poišči razlike med obema pesmima. V čem se razlikujeta basen in živalska pripovedka? Katero balado še poznaš? Primerjaj jo z Mejnikom in ugotovi razlike (avtorstvo, zgradba, slog ...). Primerjaj Borovo pesem s Kajuhovo.*

Vprašanj, ki zahtevajo vrednotenje, je manj: *Kaj meniš o Izidorjevem očetu? Kakšen vtis je naredila pesem nate? Kaj meniš o sodnikovem odgovoru? Razloži svoj odnos do ljudi, ki imajo kako pomanjkljivost. Kakšno je tvoje mnenje o položaju človeka v današnjem svetu? Po uporabi učbenika v praksi sem ugotovila, da bi moralo biti takšnih vprašanj tudi več, saj pri učencih spodbujajo samostojno razmišljanje.*

Manjši poudarek je na analizi z uporabo literarne teorije. Učenec mora poiskati motive, določiti temo, pesniška sredstva (ukrasni pridevek, metafora, primera, metonimija, onomatopoiija, poosebitev), določati književno vrsto in zvrst. Rimo in verz določa le v Prešernovi in Jenkovi pesmi.

Na sporočanje in ustvarjalnost se nanašajo naloge, kot so: *Napiši obnovo. Napiši sestavek z dvogovorom in samogovorom. S sošolcem dramatiziraj odlomek. K različnim oblikam sporočanja je potrebno učence spodbujati čim bolj pogosto ob vseh besedilih.*

Vključena so tudi vprašanja, ki povezujejo pouk književnosti z jezikovnim. (*Poišči sopomenke ... Narečne izraze zamenjaj z zbornimi.*)

Učenci na vprašanja lahko odgovarjajo samostojno, vendar naj bi jih predhodno pregledali skupaj z učiteljem in že pred začetkom dela pojasnili morebitne nejasnosti. Čeprav sem skušala vprašanja oblikovati čim bolj preprosto, pa gotovo ne morejo biti popolnoma razumljiva prav vsem učencem.

Vprašanja, ki se nanašajo na umetnostno besedilo, so ločena od ostalega teksta z okvirjem. Izjemoma je postavljenih nekaj vprašanj oziroma nalog na koncu pojasnil: *Kakšna je razlika med bajko in legendo?; Preglednico dopolni z ustreznimi primeri (naslovi pesmi, verzi); Kakšne so kitice v Uvodu? Ugotovi, kakšna sta verz in rima; Ugotovi, katera dela Ivana Cankarja imate v vaši šolski knjižnici ...*

Na koncu vseh poglavij so vprašanja za ponovitev. Večina je enopomenskih spominskih vprašanj. Z njimi učenec ponovi, kar je izvedel o določenem književnem obdobju, katere književnike in pojme je spoznal.

Vprašanja, ki se nanašajo na razmere v času, v katerem je delo nastalo, usmerjajo učenca v uporabo literarnih in zgodovinskih priročnikov in knjižnice. Ob tem je potrebno poudariti, da bi morala biti ena izmed prvih ur pouka slovenskega jezika in književnosti obisk v knjižnici. Tam se učenec seznani z ureditvijo in fondom knjižnice, načinom dela in pravili izposoje. To je toliko bolj pomembno, ker učenci, ki obiskujejo poklicno šolo, običajno niso uporabniki knjižnic. Učence ob tej priložnosti seznanimo z leksikoni, enciklopedijami, slovarji in drugimi priročniki, ki jih premore šolska knjižnica. Nekaj ur je potrebno posvetiti uporabi priročnikov. Naučimo jih uporabljati vsaj Leksikon Cankarjeve založbe in Slovar slovenskega knjižnega jezika.

2.6 Analiza uporabnosti učbenika

Učbenik je v šolskem letu 1994/95 uporabljalo 146 učencev v osmih oddelkih dveletne poklicne šole (gradbena in kovinarska dveletna šola), ki sodijo v sklop Srednje tehniške in zdravstvene šole v Novem mestu. Uporablja ga tudi oddelek za begunce v šoli ob delu. Pouk v teh oddelkih izvajamo štiri učiteljice.

14. januarja je zaključil s poukom prvi oddelek, ki je uporabljal učbenik Slovenska književnost. V učbenik so uvrščeni vsi teksti, obravnavani v tem oddelku v prvem letniku. V prvem letniku so spoznali učne vsebine od ljudskega slovstva do romantike, v drugem letniku pa od realizma do sodobne književnosti.

Z učbenikom je delo zelo olajšano. Odpadle so skrbi za fotokopije, ki so jih učenci tako radi izgubljali. Zmanjšal se je strah pred zaključnim izpitom, saj so točno vedeli, kaj morajo znati. Zaključni izpit je uspešno opravilo vseh petnajst učencev.

Konec januarja sem anketirala ostale tri učiteljice,⁴ ki poučujejo v dveletni šoli, saj sem bila prepričana, da so si po nekajmesečni uporabi učbenika že oblikovale mnenje o njem.

Učiteljice so novi učbenik lepo sprejele, saj so bile doslej prepuščene lastni iznajdljivosti. Težave občutijo pri obravnavi starejših tekstov, ki so učencem zaradi jezika še bolj nerazumljivi. Literarnoteoretične informacije jim zadostujejo, glede literarnozgodovinskih pojasnil pa je ena izmed učiteljic pogrešala več informacij o reformaciji. Pri sestavi učbenika sem posebej upoštevala načelo, da se mora učitelj v oddelkih SKR omejiti na najnujnejše. V učbeniku za dveletne šole naj bi bilo toliko informacij, kolikor naj bi jih učenec znal. Učitelj mora sam presoditi, koliko pojasnil bo dodal, zavedati pa se mora, da je poudarek na besedilu. Vse tri učiteljice posebej občutijo problem vprašanj. Tudi sama sem ob uporabi učbenika ugotavljala, da so nekatera še vedno prezahtevno oblikovana in da jih je treba spremeniti. Strinjam se s pripombo, da bi bil učbenik s slikovnim gradivom dosti bolj privlačen, vendar pa je to, dokler je le v obliki skript, težko izvedljivo.

3. Zaključek

Delo v oddelku skrajšanega programa je lahko uspešno in v zadovoljstvo, če učitelj sprejme učence brez predsodkov, takšne, kot so. Če upošteva smernice za delo v dveletnih poklicnih šolah, svojih ciljev in zahtev ne bo postavil previsoko. Učenci bodo ob doživljanju uspeha začeli spreminjati tudi svoj odnos do materinščine, kar nam mora biti eden izmed najpomembnejših ciljev. K odnosu do materinščine in motivaciji za delo veliko prispeva tudi preskrbljenost z učnimi pripomočki. Brez dvoma je učbenik učenčev glavni pripomoček in nižje sposobnosti ima učenec, večji pomen ima zanj učbenik. Žal pa je ravno za dveletne poklicne šole v tem pogledu storjeno najmanj.

Ko sem pričela s sestavljanjem učnega pripomočka za svoje učence, sem si delo predstavljala veliko bolj preprosto, kot je bilo potem v resnici. Čeprav je učbenik že našel pot med prve uporabnike, se zavedam, da delo še ni končano in da to sploh še ni učbenik, kakršnega bi želela pripraviti. Marsikaj bi lahko še spremenila in seveda tudi dodala, npr. več vprašanj za vzbujanje predstav, zaznavanje razpoloženj, vrednotenje ... Morda bi bilo dobro kot drugi del dodati še besedila iz svetovne književnosti. Ta bi bila lahko razvrščena tudi po drugačnem načelu, kot so besedila iz slovenske književnosti, npr. po tematskem. Učbenik bi popestrila besedila, ki bi bila zanimiva za učence in bi spodbujala predvsem branje (odlomki iz zgodovinskih, pustolovskih, kmečkih povesti, znanstvene fantastike, stripov, anekdote ...). Slikovno gradivo bi dalo učbeniku privlačnejši videz. Seveda bi moralo biti funkcionalno vključeno.

Pri sestavljanju novih učnih načrtov in učbenikov pa bi morali sestavljalci imeti v mislih, da mora obveljati na posameznih stopnjah izobraževanja različno načelo uvrščanja besedil: če bodo v triletnih poklicnih šolah besedila uvrščena po tematskem načelu, ne sme veljati isto načelo tudi v

⁴ Slavka Breznikar, Barica Kraljevski, Ksenija Lorber.

učbenikih za dveletne poklicne šole. Učenci si z izobraževanjem v SKR dopolnijo osnovnošolsko izobrazbo in mnogi nadaljujejo šolanje v triletni poklicni šoli. Ker gre za dopolnjevanje osnovnošolskih znanj, pa bi vsekakor moralo veljati pri pouku književnosti v dveletni poklicni šoli isto načelo kot v 8. razredu osnovne šole.

Danes doživljajo poklicne šole velike spremembe, ki bodo gotovo vplivale tudi na pouk materinščine. Potrjen je že učni načrt za triletno poklicno šolo in prav bi bilo, da pridejo zdaj na vrsto dveletne poklicne šole. Upajmo le, da bo novi učni načrt usklajen z nalogami in cilji, ki jih ima SKR.

Literatura

Dveletni in triletni program poklicnih šol (1992). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 105-110.

Boža Krakar - Vogel (1993). Didaktična struktura in uporabna načela pouka književnosti. Književnost v prvem letniku srednje šole: priročnik za učitelja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 7-25.

Boža Krakar - Vogel (1991). Skice za književno didaktiko. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 32 str.

Barica Marentič - Požarnik, Leopoldina Plut (1980). Kakršno vprašanje, takšen odgovor: priročnik o pedagoško-psiholoških osnovah zastavljanja kvalitetnih vprašanj pri pouku. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 82 str.

Vladimir Poljak (1974). Didaktika. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Vladimir Poljak (1983). Didaktično oblikovanje učbenikov in priročnikov. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 71 str.

Predlog Zakona o poklicnem izobraževanju z obrazložitvijo (1994). Šolski razgledi št. 17 (21. nov. 1994). Objave, str. 43.

Dragutin Rosandić (1986). Metodika književnog odgoja i obrazovanja. Zagreb: Školska knjiga, 768 str.

Slovenski jezik in književnost: katalog znanja za zaključni izpit v poklicnih in strokovnih šolah (1991). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 30-45.

Slovenski jezik in književnost: učbenik za 1. in 2. letnik skrajšanih programov (1984). Maribor: Založba Obzorja, 381 str.

Jožica Jožef - Beg

Srednja tehniška in zdravstvena šola v Novem mestu

Drago Jančar: Posmehljivo poželenje

1. Uvod

Prešernovo nagrado za književnost leta 1993 je prejel Drago Jančar, le nekaj dni po podelitvi pa je izšel njegov roman *Posmehljivo poželenje*. Izdala ga je Založba Wieser v Celovcu¹ in tega, torej izdaje, se je avtor veselil veliko bolj kakor javnega slavljenja pred tem prejete nagrade.²

Ena izmed značilnosti Jančarjevega romanopisja je zagotovo ta, da se njegova tovrstna dela — torej romani — med seboj morfološko popolnoma razlikujejo. Razlikujejo se po snovi in motivu, zunanji in notranji formi ter tudi stilu. Tako *Posmehljivo poželenje* v njegovo avtopoetiko uvaja kar nekaj večjih sprememb, skupaj z zbirko zgodb *Pogled angela* (1992) pa sodi v tako imenovani četrti ustvarjalni zamah avtorjevega proznega opusa.³ Zanj je značilno, da se približa postmodernizmu tako na oblikovni kot tudi vsebinsko-tematski ravni. Slednje se kaže predvsem v premiku od velikih tem, kot sta npr. Zgodovina in Usoda, k malim intimnim zgodbam in majhnim, a za eksistenco posameznika prav tako bistvenim vsakdanjim rečem in dogodkom.

Leto 1985 je Jančar s pomočjo Fulbrightove štipendije za umetnike študijsko preživel v New Orleansu ter nekaj časa tudi v New Yorku. In roman, ki je doslej njegovo najbolj izpovedno delo, z veliko mero ironije govori o avtorjevem doživetju Amerike, o tamkajšnji pokrajini ter

nekaterih tipičnih lastnostih njenih prebivalcev (kot npr. jogging ali imeti podjetje za vsako ceno). V njem so zapisana Jančarjeva osebna doživetja in njegova premišljevanja, veliko pa je govora tudi o melanholiji kot boleznii neudejanjene ljubezni. Roman je torej dokaj natančen zapis vsega tistega, kar se je z njim kot srednjeevropejcem dogajalo v novem, takrat še povsem tujem okolju. Okolju, v katerem se je znašel kot opazovalec. *Opazovalec sem, reče, opazujem, kaj se z menoj tukaj na drugem koncu sveta dogaja*.⁴ Pa tudi tega, kar je ob prihodu v gostujočo deželo kot individuum že prinesel s seboj in kar se kasneje z nečim dopolnjuje. *Usedline, ki jih potujoči človek nosi v sebi, se na potovanju z nečim dopolnijo. Barve ležejo na barve, ki so že v očeh. Novi obrazi stopijo v galerijo znanih* (41).

2. Zunanja zgradba

Posmehljivo poželenje je dokaj obsežen roman. Ima 283 oštevilčenih strani in je razdeljen na 34 različno dolgih poglavij z bolj ali manj simboličnimi in metaforičnimi naslovi. Posamezna poglavja so razdeljena še na več s števkami označenih in prav tako različno dolgih podpoglavij (od enega do največ deset). Tako je členitev s stališča zunanje zgradbe (in kot bomo kasneje videli tudi notranje) zelo izrazita. Zato, kakor tudi zaradi že omenjenih izredno ekspre-

¹ Pri istoimenski založbi je leta 1995 izšel tudi prvi (nemški) prevod *Posmehljivega poželenja*. Knjigo je prevedel Klaus Detlef Olof in ima naslov *Lucifers Lächeln*.

² Igor Bratož, *Melanholično vračanje v domačo dolino smrti*, Delo XXXV (19. 2. 1993), 6.

³ Tomo Virk (1995). *Temni angel usode* (prozni opus Draga Jančarja), spremna beseda k zbirki novel *Ultima creatura*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

⁴ Drago Jančar (1993). *Posmehljivo poželenje*. Celovec: Wieser, 12. Vsi nadaljnji citati iz *Posmehljivega poželenja* so od ostalega besedila ločeni s poševnim tiskom in označeni s stranjo knjige, na kateri se nahajajo.

sivnih naslovov, je škoda, da knjiga nima kazala. Omenjeno je morda edina pomanjkljivost sicer ustrezno opremljene knjige,⁵ ki ima na naslovnici ovitka reprodukcijo avstrijskega slikarja Oskarja Kokoschke.

V romanu se pojavijo tudi tri neoštevilčene, med besedilo vstavljene priloge. Pomembne so predvsem za razumevanje tistega dela romana, kjer je govora o melanholiji. Od tega sta dve znanstveni razpredelnici o melanholiji, in sicer je prva pojmovna analiza melanholije kot socialnega pojava, druga pa ljubezni in ljubezenske melanholije. Izvor obeh je delo angleškega pisatelja, teologa in medicenca Roberta Burtona (1577-1640) z naslovom Anatomija melanholije (1621). Tretja priloga je anatomska risba človeškega telesa z za melanholijo kritičnimi točkami. Na njej je označen tudi izvor omenjene bolezni, o kateri je v romanu kar veliko napisanega in ki je, kljub navidez znanstvenemu opisu, ironizirana.

3. Trodelna dogajalna zgradba

Omenil sem že, da je roman nastal med avtorjevim enoletnim bivanjem v New Orleansu in New Yorku. Tako je zgodba prostorsko in časovno tudi določena, čeprav pisateljeva domišljija s tem nikakor ni omejena. Jančar oziroma v besedilu izraženi protagonist Gregor Gradnik se v New Orleansu znajde v predkarnevalskem času. Vendar z zanj novim in doslej seveda neznanim okoljem, vsaj do določenega trenutka, ne more vzpostaviti pristnejšega stika. V dogajanje se v glavnem ne vključuje aktivno, temveč je samo njegov pasivni opazovalec. To velja predvsem za prvi del romana, kar potrjuje naslednji stavek: *Sredi pike, ki na zemljevidu označuje mesto nad delto, je nevidna, gibljiva pika on, nevidni opazovalec* (10). Kljub temu da obiskuje Blaumannove tečaje kreativnega pisanja,⁶ da tudi sam nekoliko predava, da mu pomaga pri pisanju študije o melanholiji in da se druži z najrazličnejšimi ljudmi, je še zmeraj samo osamljeni opazovalec. Tudi to je v besedilu zelo lepo razvidno: *Ni domotožje. Samota je. Pokrajino in mesto, ustanove in ljudi, telefone in*

ključavnice, zakone in fraze, vse, kar je radovednost skušala pogoltniti, vse je osvojila. In vendar stoji on popolnoma zunaj vsega. Samo opazovalec (41).

Za prvi del romana je, kot posledica vsega zgoraj navedenega, značilna Gradnikova miselna ali pa tudi na živem stiku (pisma, telefonski pogovori) temelječa povezanost z domovino, s krajem, ki mu pripada in ki je, v nasprotju z Ameriko, pogosto še vedno realen. V drugem delu pa začne ta vez z domačim krajem slabeti. *Dom, Ana, prijatelj, tišina domače delovne sobe, vse, vse je bilo naenkrat zelo daleč* (44). In slabi vse do trenutka, ko se naenkrat popolnoma poruši. Pri tem je ključnega pomena Gradnikova neizogibna ljubezenska afera z mlado ameriško pravnico Irene Anderson, ki obenem predstavlja tudi najbolj avtentično vez med gostujočim pisateljem in Ameriko.⁷ Po njej Gradnik tudi sam postane del tega, do nedavnega še tujega sveta, se vanj aktivno vključi in zapusti status pasivnega opazovalca. *Ni bil več opazovalec* (135), pravi, *Zdaj je bil tukaj, nepreklicno tukaj. Šele zdaj* (135). Pisma materi in Ani, pa tudi telefonski pogovori, so sedaj vse redkejši, saj zanje v nanovo nastalem in na dvojino zoženem svetu pač ni več prostora. In zdi se, kot da so domači svet ter vsi nanj vezani dogodki potisnjeni v najgloblje sfere Jančarjevega spomina oziroma postanejo začasno neresnični. *Zgodbe iz Indiane in Slovenije so bile fikcija. Edini resnični svet je bil tukaj* (137).

V drugem delu Gradnik torej prvič zares aktivno poseže v dogajanje. Pri tem pa je že od samega začetka vedel oziroma slutil, da je ljubezensko razmerje z Irene Anderson obsojeno na začasnost, da je le bežno in da bo, prav tako kot je nenadoma nastalo, nenadoma tudi minilo. To se po njeni odločitvi, da se odseli v New York (kjer si bo ustvarila novo življenje), tudi zgodi. Sintetična pripoved se na tem mestu počasi vrača v izhodiščno točko. Gradnik je ponovno popolnoma zgubljen in ponovno zavzame že omenjeni položaj pasivnega opazovalca. Svet se mu zopet odtuji oziroma ga od sebe sam odrine in misli le še na vrnitev. *Kje sem bil, je pomislil, v katerih*

⁵ Helena Malek (1993). Posmehljivo božanstvo. Dialogi št. 5.

⁶ Do katerega ima zelo ironičen odnos.

⁷ Glej op. 5.

sanjah? To je bil konec. Od tod naprej ni bilo več nobene poti. Samo še domov, proti domu (210-211).

4. Snov in trije tematski sklopi

Snov romana je zajeta iz Amerike, natančneje iz Jančarjevega bivanja v New Orleansu in — na začetku ter proti koncu — v New Yorku. Zato je seveda jasno, da se v besedilu pojavijo tudi opisi Amerike, v katerih je pogosto veliko ironije (predvsem pri zapisovanju ustaljenih predstav o Ameriki⁸). Ker je Jančar večino časa preživel v New Orleansu, torej mestu, ki je splet slikovitih izročil in kjer se mešajo različne kulture (črnska, francoska, anglosaksonska), so njegovi opisi po količini tudi najštevilnejši. To so opisi tamkajšnje pokrajine, prebivalcev ter nekaterih značilnosti, kot so npr. jazz, cajun, jambalaja, Mardi Gras. Poleg teh, vezanih predvsem na New Orleans, pa se pojavljajo tudi opisi splošnoameriških značilnosti. Te so npr. jogging, podjetništvo, navidezno veselje, nepristni smeh. Del romana, v katerem se pojavljajo, bi lahko imenoval dokumentarni. Vzporedno z njim se razvijata še dva dela oziroma tematska sklopa. Prvi je tisti, v katerem so zapisani Gradnikovi intimni dogodki, torej njegova ljubezenska zgodba in tudi razmišljanja tako o sebi kot o drugih. Ta del bi lahko imenoval intimni. Drugi pa je ekspertiza o melanholiji (podkrepljena z dvema razpredelnicama in eno risbo), o njenih lastnostih in izvoru. Tega bi lahko imenoval strokovni del. V celoti gledano ima roman torej tri med seboj prepletajoče se tematske sklope (dokumentarnega, intimnega in strokovnega), ki se seveda povezujejo v določeno celoto.

Jančarjev opis ameriške pokrajine ne podpira podobe, ki je pri večini ljudi danes že kar preveč ustaljena, da je to pokrajina bleščečih se nebotičnikov, pač pa izpostavlja tisto drugo, to je umazano in zanikrno stran mest. Tako v povezavi z New Orleansom v glavnem ne govori o tistem, kar je lepo, temveč predvsem o zakotnih in vlažnih hišah, v katerih je poleti obupno vroče in kjer je polno ščurkov; npr. neko najemno

stanovanje v New Orleansu je ozek zazidan hodnik z visokim stropom, podoben celici. In prostor je brez okna. Gojišče za ščurke, brez dvoma. Samo vrata na ulico. Pogoltna land-lady, ki ji noben denar ne smrdi. Neznosno je vroče, v hipu je ves prepoten (54). Ko pa se proti koncu pripovedi preseli v New York, ga vidi predvsem kot mesto, polno smeti in umazanije. Ulice so bile zasute s smetmi. East River Park je bil videti kot gorata, opustošena pokrajina. Med kupi smeti so se potikale skupine klatežev in tlačile v vreče še uporabne predmete (222). V Posmehljivem poželenju Amerika ni dežela uspešnih poslovnežev, kakršno poznamo iz televizijskih nadaljevanj,⁹ temveč je to predvsem dežela marginalcev, torej ljudi z družbenega roba, čeprav se v delu pojavljajo tudi osebe, ki ne sodijo v to skupino. V grobem pa bi lahko nastopajoče razdelil v tri skupine. V prvi so tisti, ki so tako ali drugače povezani s pisateljevanjem in jih je preko njega Jančar tudi spoznal. To so npr. tragikomični profesor Fred Blaumann, ki vodi šolo kreativnega pisanja in piše knjigo o melanholiji, a je nikoli ne bo končal, slušateljki šole kreativnega pisanja, potem pisec književnih uspešnic Peter Diamond in njegova žena Irene Anderson, s katero je imel Gradnik ljubezensko razmerje. Zanje lahko rečem, da so v večini intelektualci (ali študentje), s katerimi ima Gradnik osebni stik, a so opisani na ironičen način (izjema je Irene Anderson, vendar tudi ob slovesu z njo preide Jančar v ironično držo). Druga skupina so ljudje, ki jih je Gradnik spoznal na kakršenkoli drug način. To so v glavnem tako imenovani marginalci (naivni Gradnikov sosed Gumbo, ki se ukvarja z inavguracijo najrazličnejših podjetij, a mu zmeraj spodleti, to sta tudi Louisa Dimitrova Kordachova in Lady Lili, pa večina obiskovalcev ali, kot jih sam imenuje, prebivalcev Rigby bara, npr. Debbie, Liana, Bob. Ti opisi marginalcev so, po mnenju H. Glušič,¹⁰ odraz socialnega čuta. Vzbujajo sočutje, negotovost in gnus ter hkrati izražajo njegovo močno naklonjenost ranljivim ljudem. V tretjo skupino pa sodijo osebe, ki so v Posmehljivo poželenju izposojene iz drugih umet-

⁸ Helga Glušič, Odmevnost Jančarjevega literarnega dela v svetu. Ljubljana: FF.

⁹ Cveta Guzelj-Sabadin (1993). Posmehljivo poželenje in druge zgodbe Draga Jančarja. Primorske novice (30. 11. 1993), 10.

¹⁰ Glej op. 8.

niških del in s katerimi Gradnik nima neposrednega stika, temveč o njih samo pripoveduje. Takšne so npr. Kowalski, Stella in Blanche, ki so aluzija na dramo (film) *Tramvaj poželenja* (A Streetcar named Desire) Tennesseeja Williamsa. Omenjene tri osebe nastopajo v Jančarjevem besedilu v identičnih odnosih in dogodkih kot v izvirnem delu, drami (filmu). Če bi bili v Posmehljivo poželenje prinešeni iz drame (in ne filma, kot najbrž so), bi lahko govoril o enem izmed medbesedilnih postopkov, natančneje prenosu.

Ob najrazličnejših osebah, ki se znajdejo v romanu Posmehljivo poželenje, so v besedilu velikokrat omenjene tudi živali, natančneje ščurki (v najemnem stanovanju v New Orleansu pa je imel tudi mački), ki jih je v New Orleansu ogromno. Tudi sam ga je imel, *Gradnikov ščurek je bil lep, debel in hiter. Kmalu po vselitvi ga je hotel ubiti. V rokah je držal vilico, ki bo ostudni hrbet prikovala k tlom. Potem se je spomnil, da je ta prizor že videl, da so vanj metali jabolka, ki so se vdrla v hrbtni oklep in tam obtičala. In minila ga je vsaka volja do ubijanja. Vendar pa je takrat njegov ščurek dobil ime: Gregor Samsa*. Iz citata je moč razbrati, da gre za aluzijo na Kafkovega Samso (čeprav se ta preobrazi v mrčes, pri Jančarju pa imamo opravka s ščurkom). Ščurki, ščurkast, ščurkasto življenje¹¹ imajo v romanu tudi določene konotacije in eno izmed poglavij (štiriindvajseto) je celo naslovljeno Poletje s ščurki. Nekatere osebe (npr. obiskovalce Rigby bara, Stello in Kowalskega ...) pisec primerja s ščurki oziroma govori o njihovem ščurkastem življenju, ker imajo podobne navade kot ščurki — živijo v vročih, vlažnih, zatohlih stanovanjih, se skrivajo pred dnevno svetlobo.

5. Stil

Stavki in povedi, ki so zapisane v Posmehljivem poželenju, so seveda različno dolgi. Vendar je njihovih pretirano dolgih in zapletenih medsebojnih zvez malo ali skoraj nič. Prevladujejo

srednje dolge povedi, ki pa so zelo premišljene in tudi duhovite. Zato je besedilo, kljub svoji zahtevnosti, za bralca zelo privlačno in se, kot je poudarjeno skoraj v vseh kritikah, ki se z njim ukvarjajo, bere v enem dahu. Ali kot je zapisano že na njegovem ovitku, romana ne boste odložili, dokler ne boste obrnili zadnje strani. Po mnenju T. Virka¹² pa gre na formalno-stilni ravni za:

- nekoliko bolj sproščen in razgiban jezik (a nič manj skrben),
- uvedbo nekaterih postopkov, značilnih za postmodernizem,¹³
- zunanjeformalno fragmentarizacijo (kar omogoča, da se pokaže Jančar kot mojster detajla).

V romanu se Jančar tudi nekoliko igra z besedami in njihovo zvočno podobo. Pri tem ne mislim zgolj na prazno prekladanje in obračanje besed, temveč na zelo premišljeno početje, ki daje njegovemu besedilu samo še dodatne kvalitete, zlasti vsebini, katere izbor je pomembnejši od načina pisanja.¹⁴ Primeri za zvočno igro besed so predvsem imena: Gregor Gradnik (graditelj, ustvarjalec umetniškega besedila — v tem primeru romana Posmehljivo poželenje), profesor Fred Blaumann (v prevodu torej modri oziroma plavi mož, ki vse ve, je torej moder, in ki je ves plav od melanholije), Gumbo (je Gradnikov sosed, obenem pa tudi neworleanska jed iz rakcev), Gregor Samsa (Gradnikov ščurek), Stella, Kowalski in Blanche (prinešeni iz drugih literarnih del). Nekaj igre z besedami je tudi na mestu, kjer Jančar opisuje tek do parka Audobon, ki je simboličnega pomena in na podlagi katerega se Gradnik približa Irene Anderson. Tek je zanj zelo težavna preizkušnja, in ker ni atlet (povrhu tega pa še veliko kadi in nekoliko tudi pije), se odloči, da si bo naporno pot do parka Audobon krajšal z besedami (je torej poet). Tako bo med tekom za vsako črko povedal po en stavek. Na tem mestu se v besedilu naniza cela vrsta slikovitih stavkov.

¹¹ Glej op. 5.

¹² T. Virk (1993). Drago Jančar: Posmehljivo poželenje. Literatura št. 23.

¹³ Prav tam je zapisano tudi, da Jančar nikoli ni zapedel modnim muham postmodernizma.

¹⁴ Seveda vem, da je v umetnosti vse »kako«. Toda šele takrat, ko je »kaj« samoumeven.

Nela Malečkar (1993). Drago Jančar: »Ko se nasanjamo, bomo spali naprej«, intervju. Razgledi št. 17.

6. Žanrska oznaka in simbolika naslova

Ker Posmehljivo poželenje dokaj natančno opiše avtorjevo bivanje v ZDA in predstavlja določen (resničen?) del njegovega življenja, bi lahko rekel, da je to avtobiografski roman. Vendar avtobiografski le po tematiki, ne pa tudi po tehnični plati. Zato ta klasifikacija ni popolna, saj drži le delno (za področje tematike) in je tako ne morem v celoti sprejeti.

Osrednja in zelo jasno izražena zgodba romana je ljubezen Grogorja Gradnika in Irene Anderson. Kljub temu pa je težko reči, da je to ljubezenski roman v tradicionalnem pomenu te besedne zveze. V romanu ne gre za ljubezen kot neko duhovno vrednoto ali kot prikazovanje nečesa lepega. Med nasprotujočima si spoloma ne zasledimo nikakršnih pretirano čustvenih dialogov. Ljubezen tudi ni, kot pravi T. Virk,¹⁵ pretveza za prenašanje kakršnegakoli idejnega sporočila, temveč je izpostavljena predvsem kot spolnost oziroma tisto, kar je zapisano že v naslovu, to je poželenje. In to poželenje je, kar je prav tako navedeno že v naslovu, posmehljivo poželenje: zaradi komičnih situacij, ki nastopijo v povezavi z njim, ali celo zaradi njegove iluzije potešitve. Poželenje je v ljubezenski zgodbi Gradnika in Irene Anderson in še marsikje v romanu zelo močno prisotno. Kaotični predkarnevalski čas je opisan z naslednjimi besedami:

Mardi Gras je divji in hiter in vroč od greha. Tako zapiše tukajšnji etnograf, ko skuša razložiti, zakaj Mardi Gras ni preprosto pustni torek ali Fashing ali latinski carnevale (76).

Nekoliko točnejša kot prvi dve žanrski klasifikaciji, avtobiografski oziroma ljubezenski roman, je oznaka, da je Posmehljivo poželenje potopisni roman, saj je v romanu zelo slikovito opisana Jančarjeva pot v Ameriko in ker je v njem tudi izredno veliko opisov Amerike, načina tamkajšnjega življenja.

Če je s stališča romana kot celote težko najti primerno žanrsko oznako, pa je povsem jasno, da se njegov zključek zelo približa esejističnemu načinu pisanja. Proti koncu, ki je cankarjansko obarvan (ljubezen — sovraštvo do rojakov), se Gradnik vrača v domovino ali, kot sam pravi, tja, kjer imajo vse stvari in kraji svoja imena. Vendar je ob prihodu vedel, da *prihaja v pokrajino trpljenja. V pokrajino, ki jo od začetka sveta trpinčijo melanholični hudiči. V pokrajino, kjer ljudje od najbolj zgodnjega otroštva poslušajo o trpljenju in ga razumejo, še preden vedo, kaj ta beseda pravzaprav pomeni* (279). Zaključek je torej tisti del romana, kjer Jančar veliko razmišlja o Slovencih. Vidi jih predvsem kot ljudi, ki radi trpijo in so ob vsem tem še izrazito suicidalno nagnjeni. Zato slovensko pokrajino poimenuje tudi kot smrtno pokrajino. Kljub temu pa se vanjo vrača brez občutka zagrenjenosti, saj se vrača v kraj, kjer je zares doma.

Miha Rubin
Maribor

¹⁵ Glej op. 12.

Kratka predstavitev tečajev slovenščine kot drugega jezika

V *Centru za slovenščino kot drugi ali tuji jezik pri*

Oddelku za slovanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti je ena izmed dejavnosti pripravljanje in izvajanje jezikovnih tečajev slovenščine kot drugega ali tujega jezika. V preteklem šolskem letu smo organizirali 6 različnih tečajev.

Poletna in Zimska šola sta organizirani tako, da poleg jezikovnih tečajev vključujeta tudi spremljevalni — kulturni in športni — program ter bivanje udeležencev; namenjeni sta študentom, ki bi se v kratkem (počitniškem) času radi naučili osnov slovenskega jezika ali svoje znanje izpopolnili.

Celoletna šola slovenskega jezika je jezikovni tečaj, ki poteka od oktobra do maja po štiri ure na dan; namenjen je predvsem tujim študentom, ki se morajo pred vpisom na univerzo naučiti slovenskega jezika, obiskujejo pa ga tudi drugi.

Za tujce, ki živijo in delajo v Sloveniji in se ne morejo vključiti v vsakodnevni tečaj, organiziramo v *Centru* tudi popoldanske tečaje, dvakrat na teden, po dve ali tri ure. V lanske letu smo imeli tečaja za začetnike in izpopolnjevalce. Izvajali smo tudi tečaj »po naročilu« za Britanski svet.

V tečajih je učilo 20 lektorjev, med njimi 15 profesorjev slovenskega jezika in 5 absolventov slavistike. V sklopu dodatnega izpopolnjevanja za lektorje so bili v šolskem letu 95/96 organizirani trije strokovni seminarji (v zadnji treh letih skupaj 7), in sicer o kontrastivni problematiki, o žgočih jezikovnih vprašanjih in o tujejezičnem učbeniškem gradivu z aplikacijo na slovenščino. Pred začetkom vsakega tečaja imajo lektorji od enega do tri uvajalne seminarje, kjer se pod vodstvom vodje lektorjev pripravljajo na specifične zahteve posameznega tečaja. Lektorji pri pouku uporabljajo skoraj izključno učbenike in gradivo, ki je nastalo v *Centru* in bo predstavljeno v naslednji številki Jezika in slovstva.

Spodnja tabela je statistični prikaz podatkov o tečajih in udeležencih:

<i>Tečaj</i>	<i>Trajanje</i>	<i>Število ur</i>	<i>Število udelež.</i>	<i>Število skupin</i>	<i>Število lektorjev</i>
Celoletna šola	1. 10. 95 - 31. 5. 96	500	72	5	10
Poletna šola	2. 7. - 28. 7. 96	80/120	110	8	16
Zimska šola	15. 1. - 28. 1. 96	40	15	3	3
Popoldanski tečaj za začetnike	26. 2. 96 - 12. 6. 96	60	9	1	1
Popoldanski tečaj za izpopolnjevalce	5. 10. 95 - 21. 12. 95	60	7	1	2
Popoldanski tečaj za Britanski svet	26. 10. - 18. 12. 96	30	5	1	1
Skupaj:		810	218	19	

Jana Zemljarič Miklavčič
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Trideseto srečanje mladih raziskovalcev Slovenije

11. oktobra letos je Gibanje Znanost mladini pri-

pravilo že trideseto srečanje mladih raziskovalcev Slovenije. Dijakinje in dijaki, ki so svojo raziskovalno radovednost posvetili slovenskemu jeziku in književnosti, so na Filozofski fakulteti v Ljubljani svoja razmišljanja predstavili strokovni komisiji, ki so jo sestavljali prof. dr. Alenka Šivic - Dular, prof. dr. Marija Stanovnik, doc. dr. Erika Kržišnik, doc. dr. Igor Saksida, asist. Vojko Gorjanc, prof. Alenka Koron in dr. Tomaž Sajovic. Ker je srečanje za vse dijakinje in dijake ter njihove mentorje in ocenjevalce, ki so predstavljali slovenistično stroko, imelo velik pomen, velja v poročilu navesti popoln seznam avtorjev in njihovih nalog:

Dejan Caglič, Andreja Kumer, Nina Miklavžin in Jure Stopar iz Šolskega centra Velenje:
Jezikovna sredstva za prepričevanje in utemeljevanje v neumetnostnih besedilih,
mentorica mag. Sonja Hudej, ocenjevalec dr. Tomaž Sajovic;

Rebeka Maraspin, Simon Sakelšek in Blanka Margarit s Srednje pomorske šole Portorož:
Slovenska pomorska terminologija,
mentorica prof. Marjeta Stegel, ocenjevalec asistent Vojko Gorjanc;

Miha Valenčič z Gimnazije Vič:
Slovenska slovnica in logika,
mentorica prof. Alenka Praprotnik Ladinska, ocenjevalka dr. Erika Kržišnik;

Sanja Leban, Nataša Kenda, Damjana Kavčič z Gimnazije Tolmin:
Osebnostna, ledinska imena v vaseh Podljubinj, Gabrje, Dolje,
mentorica prof. Helena Čujec - Stres, ocenjevalka dr. Alenka Šivic - Dular,

Branka Brinc s Srednje šole Črnomelj:
Ljudska pripoved v Metliki in okolici,
mentorica prof. Mira Kure, ocenjevalka dr. Marija Stanovnik;

Klemen Pust iz Gimnazije Jurija Vege v Idriji:
Primerjalna analiza Camusovega Tujca in Prešernovih Sonetov nesreče z miselno-idejno sintezo,
mentorica prof. Slavica Makuc Bric, ocenjevalka prof. Alenka Koron;

Lučka Rihar in Nina Janhuba s Srednje šole tiska in papirja:
Kekec — nepremagljivi otroški junak v knjigi in filmu,
mentorica prof. Ana Šterbenc, ocenjevalec dr. Igor Saksida.

Smisel Gibanja Znanost mladini seveda ni samo »proizvajanje« novih znanstvenikov, ampak predvsem približati mladim ljudem razmišljujočo držo do pojavov, ki jih in jih bodo spremljali v njihovem življenju. Čeprav to seveda izključuje tekmovalnost v strogem pomenu besede, je komisija kljub vsemu in z zadovoljstvom izrekla posebno priznanje Dejanu Cagliču, Andreji Kumer, Nini Miklavžin, Juretu Stoparju in mentorici mag. Sonji Hudej za nalogo *Jezikovna sredstva za prepričevanje in utemeljevanje v neumetnostnih besedilih*, Rebeki Maraspin, Simonu Sakelšku, Blanki Margarit in

mentorici prof. Marjeti Stegel za nalogo *Slovenska pomorska terminologija* ter Klemenu Pustu in mentorici prof. Slavici Makuc Bric za nalogo *Primerjalna analiza Camusovega Tujca in Prešernovih Sonetov nesreče z miselno-idejno sintezo*.

Ob tem je treba posebej poudariti izredno domiselnost vseh avtorjev nalog pri izbiri tem, ki so za stroko, ki proučuje različne pojave oblike slovenskega jezika kot izredno pomembnega izrazila narodove identitete in človekovega bivanja nasploh, velik izziv.

Za konec pa še ena misel. Dosežki dijakov in dijakinj ter njihovih mentorjev, ki tako zavzeto sodelujejo na srečanjih Gibanja Znanost mladini, bi morali biti mnogo bolj upoštevani, kot so zdaj. To pa je problem, s katerim se morajo spopasti tako Maturitetna komisija, Svet za šolstvo in druge ustanove — tudi univerza —, odgovorne za izobraževanje v Sloveniji.

Tomaž Sajovic

Koordinator za slovenski jezik in književnost
v Gibanju Znanost mladini
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Jezik in slovstvo, Letnik 42, 96/97, št. 1

Igor Saksida

UDK 372.880.163.6:377.882:373.32(497.4)

KNJIŽEVNI INTERESI OTROK IN DIDAKTIČNA GRADIVA PRI POUKU V DRUGEM RAZREDU OSNOVNE ŠOLE

Prispevek v prvem delu analizira vprašalnik za ugotavljanje književnih interesov otrok. Vprašanja in rezultati so vezani na branje/postušanje pravljic in pesmi v družinskem krogu, kažejo pa tudi priljubljenost poezije oziroma proze ter opredeljujejo najljubše junake, dela in snov mladinske književnosti. Drugi del prispevka prikazuje odgovore na vprašanja o vlogi berila pri književni vzgoji, o sestavi didaktičnega instrumentarija ter o sodelovanju s starši oziroma s knjižnico. Spoznanja bodo pomemben pripomoček pri sestavljanju učnika za slovensščino v prvem triletnem osnovne šole.

Jezik in slovstvo, Letnik 42, 96/97, št. 1

Tone Smolej

UDK 821.163.6.091. Cankar Iv.:821.133.1.09 Zola E.

CANKAR KOT SPREJEMNIK ZOLAJEVEGA ROMANA L'OEUVRE

Avtor v svojem spisu raziskuje vse tiste dejavnike Zolajevega romana L'Oeuvre, ki bi utegnili vplivati na genezo Cankarjevih Tujcev, prvega slovenskega umetniškega romana.

Jezik in slovstvo, Vol. XLII (1996/97), No. 1

Tone Smolej UDK 821.163.6.091. Cankar Iv.:821.133.1.09 Zola E.

CANKAR AS A RECIPIENT OF ZOLA'S NOVEL *L'OEUVRE*

The author in his essay researches all those elements of Zola's novel *L'OEuvre* that may have influenced the genesis of Cankar's novel *Tigec*, the first Slovene artistic novel.

Jezik in slovstvo, Vol. XLII (1996/97), No. 1

Igor Saksida UDK 372.880.163.6:377.882:373.32(497.4)

LITERARY INTERESTS OF CHILDREN AND DIDACTIC MATERIALS USED IN THE SECOND GRADE OF ELEMENTARY SCHOOL

The contribution in the first part analyzes the questionnaire trying to determine the literary interest of children. Answers and results are connected with the reading/listening to fairy-tales and poems in the family circle. They also show the popularity of poetry or prose and define the favourite heroes, works and subject-matter of juvenile literature. The second part of the article analyzes the answers to the questions about the role of the reader in literary education, about the structure of didactic tools and about the collaboration with parents and the library. The results shall prove an important tool in forming the kernel of Slovene texts to be studied in the first three-year period of elementary school.

